

Nr. 3 • 06/2022

Omtanke.

Rane Willerslev:

Tag naturen som kæreste

Kig på urfolk,
hvis du vil redde kloden

Omtanke

Tag naturen som kæreste

Kig på urfolk,
hvis du vil redde kloden

Indhold

6 Vi blev slaver af agerbruget

Rane Willerslev har levet blandt jæger-samler-folk både i det yderste Sibirien og i Uganda. Samfund, der er kendetegnet ved egalitet mellem kønnene, masser af tid til leg og innovation og en allestedsnærværende humor. Overgangen til agerbrug bragte os angst, krig, ulighed og rangforskelle. I dag ser direktøren og antropologen tegn på, at mennesket vender tilbage til jæger-samlersamfundets overskud til kultur og opfindelser.

38 Nationalmuseet binder vores land sammen

Den nye direktør, der tiltrådte i 2017, blev kendt og skoset for i lynfart at bringe Nationalmuseet på alles læber med nytænkende udstillinger og debatter og en hidtil uset og modig synlighed, både på fjernsyn og i skrevne medier. Næste skridt vil være et totalt nyt museum. For Nationalmuseet er vores fælles historie, og det skal give os viden og oplevelser, som forandrer vores opfattelse af verden. Men i fremtiden kan det ingen af delene uden en omfattende ombygning. Og det haster med at komme i gang.

Idé og interview: Christian Have, kommunikationsekspert, moderator og kulturformidler.
Interview, tekst og redaktion: Mette Ellegaard, journalist og projektleder.

74 Længslerne og efterlivet

Længslen efter at have en familie og længslen efter friheden og de ukendte vidder strides i Rane Willerslev. Som familiefar kan han ikke længere bare rejse, og han kompenserer for længslen ved at gå på jagt. Den sibiriske sanselighed og overenskomst med naturkræfter har sat sig i museumsdirektøren, som stadig forbinder sig med træers og dyrs åndelighed. I forlængelse heraf ønsker han sig en begravelse som tjuktjerne og tror på en rejse til efterlivet, som de gør.

Et inspirationsfyrårn

Uden at ville det bragte Rane Willerslev en masse sind i kog ved sin entré på Nationalmuseet i 2017. Han trampede ind på de bonede gulve, indførte kedsomhedsknap, Lyngvild-udstilling, foretog fyringer og store organisationsændringer og introducerede et nyt syn på formidling og forskning. Han blev skoset internt og udskammet eksternt for at lefle for folket og gå efter billige point. Selv siger han, at han er tillidsfuld og åbensindet, og at han aldrig ønskede at provokere. Men at han havde et klart mandat om at skaffe besøgende til et udpint museum.

Rane Willerslevs meritter i de seneste fire år befinder sig ikke i småtingsafdelingen. Han har stået for selvstændiggørelse af Nationalmuseets 18 underliggende museer, han har indført ny struktur for ledelse og udvikling, opbygget et internt mediehus og samtidigt deltaget i tv-udsendelser, store interviews, foredrag og paneldebatter, bl.a. for at bringe museet på alles læber. Derudover har han udgivet flere bøger. Manden virker evigt energifyldt, og enhver, der har været i hans nærhed, ved, at han ikke kun advokerer for kontakt med nuet og de mennesker, han står over for. Han ER sådan.

Privat har han etableret ny familie og går på jagt, så ofte han kan. For det er via koblingen til naturen, at han finder kræfterne og inspirationen til sit arbejde. En natur, han har forbundet sig til, fra han var en stor dreng og tog på ekspeditioner med sin bror. Det blev siden til mange berømte rejser til Sibiriens øde vildmark, hvor han har forsket i tjuktjere og jukagirer.

Rane Willerslev har det credo, at vi skal kende vores fortid for at kunne udvikle os til fremtiden. Det er indlysende, men også frygtindgydende, at hvis vi kigger på de mennesker, der har levet før os – jæger-samlere, egyptere, renæssancemennesker – vil vi opdage, at de også var kloge. Vi kan risikere at opdage, at de var så kloge, at vi kan lade os inspirere af dem. Jæger-samlerne havde eksempelvis en forbilledlig samfundsmodel og fat i en stor sandhed, hvad angår samklang med naturen. For gennem naturen forstår vi os selv og indser, at vi er en del af et meta-projekt.

Mennesket har indledt et meget monogamt forhold til den digitale verden, som ikke tillader andre forhold. Vi har gjort den fejl at afkoble og 'affortrylle' os, men ifølge Rane Willerslev bør vi finde tilbage til et kærlighedsforhold med naturen, for det er en forudsætning for, at vi kan udforske vores tro, identitet og værdier og i øvrigt opføre os som ordentlige og etiske mennesker. Han bruger *sin* kærlighed til naturen til at få visioner for fremtiden og står her som et inspirationsfyrårn med sin lyttende tilgang til historien og sine medmennesker.

Når Rane Willerslev er hovedperson i denne udgave af *Omtanke*, skyldes det ikke hans mange meritter, men at han har fået det store hverv at skabe et nyt nationalmuseum og sørge for vores kollektive hukommelse til de kommende generationer. Vi bør derfor kende både manden og den opgave, han har på vegne af os alle sammen.

Christian Have, marts 2022

Rane Willerslev

Rane Willerslev er antropolog, forsker, eventyrer, forfatter, direktør, foredragsholder, jæger m.m. Han er kendt og respekteret for sine mange ekspeditioner til Sibiriens ødemark, alene og sammen med sin bror, Eske Willerslev. Flere bøger er udkommet i kølvandet på rejserne. Siden 2017 har han været direktør for Nationalmuseet. Han fik i 1996 en mastergrad i visuel antropologi fra University of Manchester og i 2003 en ph.d. fra University of Cambridge.

Rane Willerslev var fra 2008-2011 chef for de Etnografiske Samlinger på Moesgaard Museum og fra 2011-2013 direktør for

Kulturhistorisk Museum på Universitetet i Oslo. Fra 2013-2017 var han professor i social antropologi og leder af det arktiske forskningsfokus på Aarhus Universitet. Han blev i 2021 ridder af Dannebrog.

Rane Willerslev er desuden forfatter og medforfatter til en lang række artikler, bøger og akademiske monografier, og sideløbende har han redigeret flere antologier og særnumre af tidsskrifter. Han er en aktiv debattør og formidler af sin forskning, kendt fra fjernsyn og foredragsvirksomhed. Han har tre børn, to døtre med sin tidligere liv og en søn med sin nuværende.

Vi blev slaver af agerbruget

Rane Willerslev har levet blandt jæger-samlerfolk både i det yderste Sibirien og i Uganda. Samfund, der er kendetegnet ved egalitet mellem kønnene, masser af tid til leg og innovation og en allestedsnærværende humor. Overgangen til agerbrug bragte os angst, krig, ulighed og rangforskelle. I dag ser direktøren og antropologen tegn på, at mennesket vender tilbage til jæger-samlersamfundets overskud til kultur og opfindelser.

“Jæger-samlerne bruger kun 15-20 procent af deres tid på at arbejde, på at finde føde. Resten af tiden går med at nyde og innovere.

For øjeblikket har vi for første gang siden stenalderen mulighed for at frigøre mennesket på ny. Man taler om, at en højteknologisk stenalder er på vej, som giver os mulighed for at leve nomadisk. Vi kan have selvledelse, vi kan have deleøkonomier, vi kan alt muligt, som i virkeligheden er stenalderfænomener i deres udgangspunkt. Og det kan frisætte os på en måde, som ikke engang vores forfædre kunne.

Det anatomisk moderne menneske går 250.000 år tilbage i tiden. Det er ikke specielt gammelt. Før da eksisterede de tidlige arter af homo sapiens, og i et sted mellem 85 og 90 procent af vores tid på jorden har vi været jæger-samlere. De er kendetegnet ved at leve af at samle spiselige planter, æg, skaldyr m.v. og gå på jagt, og deres kultur er karakteriseret ved en meget udogmatisk og legende omgang med omverdenen. Vi forestiller os, at de var sådan nogle overlevelseshmaskiner, for det har vi fået fortalt, og der er et hav af arkæologer, som har lavet rationalitetsteorier som *optimal foraging theory* om, hvordan dyr og mennesker maksimerer deres ressourcer, når de konstant leder efter føde. Det er helt givet et fuldstændig forkert billede, og det ved vi fra studiet af moderne jæger-samlere. De, der er tilbage, lever i Kalahari-ørkenen eller i Sibirien eller Australien, hvor de er presset ud i dybt marginaliserede områder, hvor der ikke kan gro noget, og hvor der ikke er andre, der gider at leve, og de bruger stadig kun mellem 15 og 20 procent af deres tid på at arbejde, på at finde føde. Resten af tiden bruger de på at slappe af og innovere.

Der er altså en innovationskultur blandt jæger-samlere, og det ved jeg også, fordi jeg har levet med dem i Sibirien og i Uganda. Når de skyder en elg, stopper alle med at arbejde, og så slapper de af. Den amerikanske antro-

polog Marshall Sahlins skrev i 1970'erne bogen *Stone Age Economics*, hvor han introducerede et reelt billede i modsætning til det, man tidligere havde om jæger-samlere som nogle, der sloges med hulebjørne hele tiden. Han beskrev netop, hvordan de er drevet af nysgerrighed, at der ikke er nogen instruktion, og at ingen har reel magt over andre. Folk slutter op omkring en leder, så længe de gider, og den leder opererer gennem generøsitet og er faktisk den, der skal være fattigst af alle, fordi alt skal deles. Hvis vedkommende begynder at forfordle nogen, vender de ham ryggen og danner nye grupper.

Jæger-samlere har i deres udgangspunkt en tro på, at verden er besjælet. Altså at sten og floden og dyrene har en intentionalitet, og at du er nødt til at have en respektfuld og kærlig omgang med det, for ellers vil de ikke tillade dig at være der. Rensdyrhyrderne i Sibirien er den arktiske pendant til agerbrugets komme – og det er derfor, det er så sjovt at studere de her hyrder: Du kan iagttage forskellige stadier af udviklingen, fordi rensdyret er det sidste dyr, der bliver domesticeret.

Jæger-samlere har i deres udgangspunkt en tro på, at verden er besjælet. Altså at sten og floden og dyrene har en intentionalitet, og at du er nødt til at have en respektfuld og kærlig omgang med det, for ellers vil de ikke tillade dig at være der.

Udspringet for al religion hos jægerfolket er animisme, og den er i sit udgangspunkt faktisk legende og leende.

Nogle af disse folk har først fået rensdyr for et par hundrede år siden. Og du ser, at de stadig tror på dyreånder, men at der bliver en større og stærkere koncentration hen imod forfædredyrkelsen, jo længere de bevæger sig væk fra jæger-samlersamfundet. Hvilket ikke er mærkeligt, for hvem er det, der giver dig dine rensdyr eller dit land, hvis det er agerbrug? Det er forfædrene – det er din fars far og så videre. Derfor står du i evig gæld til dine slægtninge og dine forfædre, hvorimod jægeren ikke er i gæld til nogen.

Det har så den ulempe hos jægerne, at der ikke nødvendigvis er nogen, der tager sig af gamle mennesker, for du skylder ikke nogen noget. Du skylder heller ikke dine forældre noget, så de bliver bare efterladt. Nogle gange tænker jeg på, om det er det, der kommer til at ske med 68-generationen, som har brugt alle pengene selv for første gang i vores historie. Modsat min mormor, som var fabriksarbejder og tog af sin folkepension og lagde til side, så alle kunne få lidt, har min mor brugt alle pengene, og det er jo fair nok. Men hvordan kan 68'erne så forvente, at der er nogen, der gider at tage sig af dem? Det bliver interessant at se, om den generations prioriteter gør, at deres børn ikke føler nogen forpligtelse til at tage sig af dem, sådan som man gjorde i agerbrugssamfundet. På den måde kunne vi få en situation som hos jæger-samlere: Dine børn skylder dig ikke noget.

Jæger-samlerefolk

Det, der kendetegner et jæger-samlersamfund, er, at de ikke har noget agerbrug og ingen domesticerede dyr, undtagen hunden, som de bruger til jagt. Hos nogle folk fylder det at samle mere end jagt, mens det i de arktiske egne fylder mere at jage. Verdens tilbageværende jæger-samlere er blandt andre: Hadzsa i Tanzania, San i Botswana, Mbuti-pygmæer i Congo, Naka i Philippinerne, nogle aboriginere i Australien, nogle inuitter i Grønland, Canada, Alaska og på spidsen af Sibirien samt jukagirerne i Jakutien.

Marshall Sahlins

Amerikaneren Marshall D. Sahlins var en af verdens fremmeste kulturanthropologer, kendt for sin store viden og sit store hjerte og for en aktiv deltagelse i akademiske og politiske debatter. Han var professor emeritus på University of Chicago, indtil han døde som 90-årig i 2021. I årtier studerede han, hvordan europæisk kontakt havde påvirket ø-samfundene på Hawaii, Fiji og andre sydhavsøer. I et interview kort inden sin død sagde han om sit arbejde: "Antropologi har på nogle måder en bedre chance end fysikken for at finde frem til sandheden – for sandheden er menneskelig, og det er vi også."

Agerbruget fjernede **fritiden** og latteren

De storstilede rensdyrhyrder, tjuktjerne, der bor lige ved siden af jægerfolket jukagirerne, og som har været hyrder i måske 800 år, har sjældent et smil på læben. De arbejder hele tiden, og alle kvinders og mænds arbejdsopgaver er fuldstændig separeret. Tjukjtjernes samfund er væsentligt forskelligt fra jukagirernes. Kvinderne bevæger sig ikke langt fra det telt, de bor i, der er ritualer hele tiden, og alt går ud på at gøre alting korrekt, for hvis du træder forkert, bryder verden sammen. Ritualerne sikrer, at verden falder i de rette folder. Det er ikke nødvendigvis sådan, at de forstår, hvordan verden er skruet sammen, men de ved, at hvis ritualerne udføres korrekt, skabes og reproduceres kosmos på den rigtige måde, og hvis de gør den mindste ting forkert, kan verden gå af lave. Det er en helt anden måde at være til stede på, og den kommer med den private ejendomsret.

Agerbruget har sin oprindelse i det, man kalder den frugtbare halvmåne, som går gennem Ægypten og op over Tyrkiet. Højest sandsynligt opstod agerbruget for ca. 22.000 år siden, ved at man opsøgte et offersted og foretog en rituel handling i form af at sprede nogle frø, der skulle påkalde guderne, så man kunne brødføde folk. Og det udviklede sig til den største revolution i vores historie. Skiftet til agerbrug er større end den industrielle revolution, for idet du begynder at dyrke jorden, sker der i løbet af ganske få generationer en eksplosion i hierarkiet mellem mand og kvinde, mellem rig og fattig.

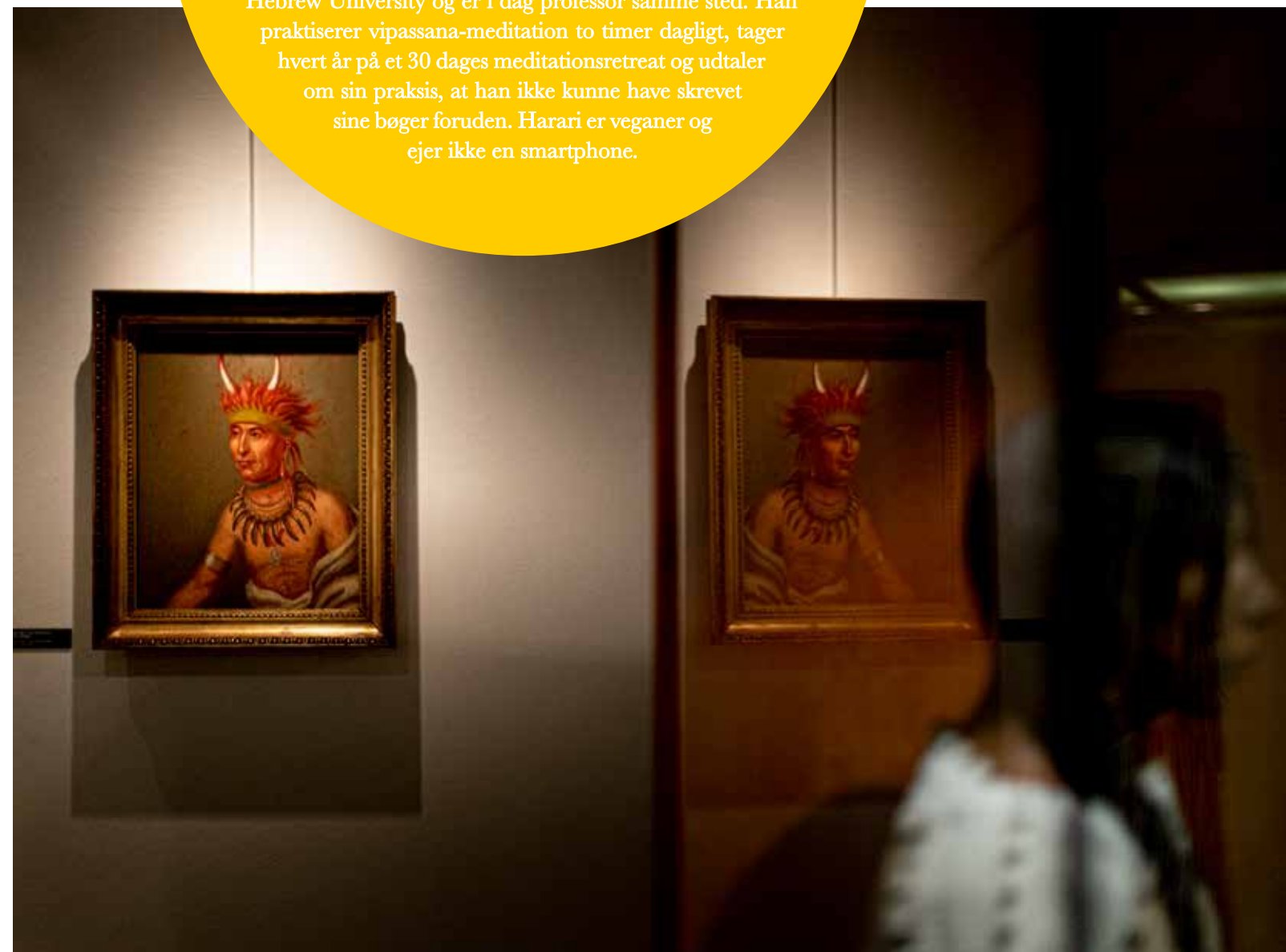
Du arbejder langt mere end som jægersamler. De 15-20 procent arbejdstid dagligt eksploderer og bliver det primære, for du går

og hakker i jorden konstant, og i starten er der også en større dødelighed, fordi vi lever i lort til knæene på grund af husdyrene. Mange sygdomme, kopper og influenza, kommer fra dyrene. Senere bliver vi immune, men sygdommene spreder sig i takt med agerbruget og agerbrugerne til resten af verden og slår en masse mennesker ihjel. Agerbrugets store fordel er, at det kan brødføde flere mennesker, men individuelt er det fatalt, som den israelske historiker Yuval Noah Harari har beskrevet så rigtigt: Det er en kæmpe tragedie for det enkelte menneske, for dit liv går fra at være fuld af forandring, til at du står og hakker i jorden. Det monotone arbejde, som agerbruget indebærer, gør menneskets hjerne mindre – godt nok minimalt, men det gør os til dummere individer, og vi bliver oftere ramt af sygdomme. Den udvikling er bare fortsat, agerbruget sendte os i den retning, som skabte vores nuværende samfund.

“Skiftet til agerbrug er større end den industrielle revolution, for idet du begynder at dyrke jorden, sker der i løbet af ganske få generationer en eksplosion i hierarkiet mellem mand og kvinde, mellem rig og fattig.

Yuval Noah Harari

Yuval Noah Harari, født 1976, er en israelsk historiker, filosof og intellektuel, som har taget hele verden med storm ved i et klart sprog og med et imponerende overblik at beskrive menneskeheds oprindelse og udvikling. Han har udgivet flere bøger, mest kendt på dansk er *Sapiens – en kort historie om menneskeheden*, *Homo Deus – en kort historie om i morgen* og *21 ting du bør vide om det 21. århundrede*. Han lærte sig selv at læse som 3-årig og kom som 8-årig i en klasse for særligt begavede børn. Som 17-årig begyndte han at læse historie og internationale relationer på Hebrew University og er i dag professor samme sted. Han praktiserer vipassana-meditation to timer dagligt, tager hvert år på et 30 dages meditationsretreat og udtaler om sin praksis, at han ikke kunne have skrevet sine bøger foruden. Harari er veganer og ejer ikke en smartphone.

Så hvis vi skal løse nogle af de udfordringer, menneskeheden har skabt for sig selv, skal vi indse, at de er skabt af agerbruget og af det tankesæt, der er knyttet til agerbrugskulturen?

Vi kan i hvert fald være os bevidste om det skifte, der sker for mennesket med agerbrugets komme. På det tidspunkt bliver verden rundt om, den vilde natur, fjenden. Og det er ikke så mærkeligt, for man ved, at i kølvandet på svedjebruget, hvor man brænder skov af, ligger der rigtig mange timer i at stå og banke knolde op og dyrke jorden. Så når der kommer vilde dyr, der vil spise dine afgrøder, går de fra at være venner og hellige væsener, der giver sig selv til jægere, til at være fjender. Naboerne bliver også fjender. Der er meget mindre vold i jægersamfundet, for der er ikke noget at stjæle fra hinanden, men hvis du kan snuppe den afgrøde derovre, som andre har brugt en menneskealder på at få til at gro – det er jo for fristende. Det er også derfor, at stendysserne på det tidspunkt popper op alle vegne i Danmark, de er markeringer over ejerskab til land.

I starten vil jægerne ikke have agerbruget, hvilket man også ved fra nutidens jægere – de skrider, de vil sgu ikke have det. Jukagirerne ville heller ikke være rensdyrhyrder, selvom rensdyrhyrderne går i federe tøj og er rigere. I Danmark stod agerbruget ved den jyske grænse i omkring 300 år og kunne ikke etablere sig, for der var ikke nogen, der ville have det. Men det er jo ikke den fortælling, vi har fået. Bøndernes fortælling er, at de står og jubler – det er myten om, hvad der foregik: at folk tog imod agerbruget med åbne arme, fordi de nu kunne leve mere sikkert. Men hvis du kigger på nutidens jægere-samlere, ser man, at de trækker sig og trækker sig, indtil de ikke kan trække sig længere ...

Hvad er det, de ved?

De er i kontakt med agerdyrkere og kan se, at hos dem er der et kæmpe hierarki mellem mand og kvinde, de arbejder hele tiden, og nogle er sindssygt rige, mens andre sidder og spiser dårlig mad. ”Føj, det gider vi ikke.” De lever jo ikke isoleret, de handler med ager-

brugerne, men skal bare ikke have noget at gøre med den måde, de lever på.

Du har givet en beretning andetsteds om et frit folk i Sibirien, der går ind og hæver deres bistspønde og bare smider sedlerne op i luften uden for kommunekontoret for at gå tilbage til deres frihed.

Penge har ingen værdi for dem, og derfor kaster de med dem. Det er faktisk rensdyrhyrder og ikke jæger-samlere, der gør det, men pointen med hyrderne er også interessant, for dem har de fastboende civilisationer heller aldrig fået bugt med. I Østafrika i dag har man East African Cattle Complex (en antropologi-term for folkeslagene i området, red.), som befinder sig hen over det nordlige Uganda samt Kenya og Sydsudan, og regeringen sætter hære op for at afvæbne turkanaer og dodos, men de stærke kvægfolk slår hæren tilbage. De er ligesom rensdyrhyrderne i Sibirien selvforsynende, de har alt, hvad de skal bruge. I Østafrika lever de af mælk og blod, som de blander sammen, det er simpelthen deres kost, og på grund af dette højkvalitetsprotein kan de producere en enorm mængde mennesker og er derfor en kæmpe magtfaktor. Fra en fastboendes synspunkt vil man sige, at de destabiliserer områderne, men i virkeligheden lever de med egne værdier ligesom tjuktjerne i Sibirien. Deres kapital er kvæg. De er stadig væsensforskellige fra jæger-samlere ved at have en hierarkisk struktur, men de er helt uinteresserede i penge, fordi de har, hvad de skal bruge. Derfor kan civilisationerne, de fastboende, ikke få bugt med kvægnomaderne.

Tjuktjerne blev også ved med at gøre modstand, og det kom til et større slag i 1700-tallet, hvor de tævede russerne og slog dem alle ihjel og huggede hovedet af kommandanten Paulutski. Så trak Rusland sig ud af området, af Tjukotka, for man orkede ikke flere kampe med dem. Herefter lod man dem være under egen lovgivning helt indtil efter 2. verdenskrig. De er aldrig blevet en del af økonomien og heller ikke af civilisationen. De småbyer, man byggede til dem i 1960'erne og 1970'erne, er kun sporadisk beboet af dem. Det meste af tiden bor de i telte uden for byerne.

Hyrdelivet med kvæg eller med rener er en pendant til agerbruget; de har forladt det at være jæger-samlere. De er ikke fastboende som agerbrugerne, men de har ejendomsret og hierarki, mens jæger-samlere som jukagirerne er helt frie folk.

I starten vil jægerne ikke have agerbruget, og det ved man også fra nutidens jægere – de skrider, de vil sgu ikke have det.

“Vi har mistet vores sanselighed. Derfor er efterspørgslen efter naturoplevelser og analogoplevelser eksploderet, for vi har et behov, der ikke er dækket i den måde, samfundet har udviklet sig på.

Skriftsproget og kunsten **skabes** af agerdyrkere

Noget positivt ved agerbruget er, at du får skriftsproget. Hver enkelt jæger er kognitivt væsentligt mere udviklet end bonden, fordi han skal tage stilling til dyr og klukkende lyde i vandet og fiskearter og alle mulige planter. Men agerbrugssamfundet skaber skriftsproget og tallene, og de første beviser på det er lertavler, der taler om, hvor stort lageret er, og hvor meget du skylder mig og alt sådan noget. Hermed lægger du viden ud i et andet medie, og på den måde er det starten på en akkumulering af viden, hvor vi i dag har den digitale revolution og mere kollektiv viden end nogensinde før. Uden agerbruget havde du heller ikke museerne og litteraturen.

I Og kunsten?

Kunst, som vi forstår det, havde du ikke haft uden agerbrugets revolution, men da Picasso så Lascaux-grotten efter 2. verdenskrig, sagde han: *"We have learned nothing in 12.000 years."* Og det er fuldstændig rigtigt, de hulemalerier er helt fantastiske, og i lang tid efter fundet sagde man: "Det kan ikke være de dér tidlige mennesker, der har lavet dem." Men det var det. De har i den grad haft kunst.

I Så fra 20.000 f.Kr. og helt op til nu har vi været slaver af landbruget, som vi ellers ser som den store civilisation, men som i virkeligheden var det omvendte?

Ja, vi er ved at vriste os fri af landbrugscivilisationen, men det er svært at vende tilbage til en mere egalitær struktur. Bruddet med

agerbruget er så markant og kræver en helt anden måde at leve på. Men samlerfænomenerne træder så småt frem nu. For eksempel tankegangen om, at hvis du har mere, end du umiddelbart kan konsumere, har andre retten til at afkræve det af dig. Derfor kan du aldrig akkumulere noget. Du ser det også i ideen om agilitet i ledelse, i virkeligheden er det jagtlederen, der vender tilbage. Og jægersamlersamfundet er superåbent og rummer alle mulige transvestititeter og homoseksuelle.

Samtidig er det helt klart, at det, som agerbruget har fortalt og lært os, ikke kan bruges længere – altså hvis vi skal redde verden – for det er det, der bygges på i industrisamfundet. Så kom velfærdssamfundet selvfølgelig, og heldigvis for det, for det var første gang, man fik bare lidt bugt med den enorme ulighed, som havde været der lige siden agerbruget, og som kulminerede med feudalismen, hvor én procent af befolkningen sad på al ejendom. Den fremtid er også en mulighed; vi kan få det mest sindssyge, tophierarkiske samfund, lige så vel som vi kan få et højteknologisk delesamfund.

I fremtiden kan vi få det mest sindssyge, tophierarkiske samfund, lige så vel som vi kan få et højteknologisk delesamfund.

Hulemalerier

Der er gennem tiden fundet hulemalerier mange steder i verden – både i Afrika, Asien, Europa og Sydamerika. Tidligere troede man, at de tidligste hulemalerier stammede fra Europa, hvor fundene kan dateres 40.000 år tilbage. Men de seneste par år har forskere fundet flere hulemalerier på en ø i Indonesien, der er ældre end de europæiske. Et afbilder en ged og er cirka 43.900 år gammelt, mens et andet viser et vortesvin og er 45.500 år gammelt.

De berømte franske hulemalerier fra Lascaux-grotten blev opdaget i 1940 og er omkring 15.000 år gamle. De viser trefarvede bisonokser, hjorte og stenbukke. Picasso citeres for at have udbrudt, at kunstnere intet har opfundet siden disse malerier – men videnskabsfolk er uenige om, hvorvidt den verdenskendte maler nogensinde besøgte grotten.

“Digitaliseringen har bevirket en række sociale reformer, som vi taler om som nye, men som i virkeligheden er en reaktivering af gamle jæger-samlerkulturer såsom deleøkonomi, agil ledelse, selvledelse og nomadisk tilværelse. Alle de her buzzwords er jæger-samlerfænomener. De er blevet aktiveret gennem en digital revolution, som har elimineret det monotone og repetitive samlebåndsarbejde.

Fra 1990'erne og frem er den procentvise del, som verdens rigeste del af befolkningen sidder på, vokset helt eksplosivt, hvilket vil sige, at en situation som feudalismen med de få rige herskere ikke er et utænkeligt scenarie. Og når man tænker på, hvor mange århundreder, ja, faktisk årtusinder, man har accepteret en enorm ulighed mennesker imellem, kan man jo ikke sige: ”Ej, det kommer ikke til at ske, for vi har en bevidsthed om lighed” og så videre. Det havde man også i samler-samfundet, men ikke desto mindre satte man en ulighedsspiral i gang, idet man gik over til agerbruget. Og det tog os flere tusinde år – som sagt helt frem til velfærdssamfundets fremkomst – at bryde.

Så selvom du ser en bevægelse i retning af at vende tilbage til noget mere egalitært, ser du også den modsatte bevægelse mod et feudalt samfund?

Vi kan få et samfund, hvor al rigdom ligger i nogle ganske få hænder, for den udvikling er også sat i gang, og man kan sagtens have flere udviklings-trajectories på én gang. Hvilken der vinder eller bliver den dominerende, ved ingen. Digitaliseringen har bevirket en række sociale reformer, som vi taler om som nye, men som i virkeligheden er en reaktivering af gamle jæger-samlerkulturer såsom deleøkonomi, agil ledelse, selvledelse og nomadisk tilværelse. Alle de her buzzwords er jæger-samlerfænomener. De er blevet ak-

tiveret gennem en digital revolution, som har elimineret det monotone og repetitive samlebåndsarbejde. Kontrasten mellem min mormor og mine børn er helt ekstrem, fordi robotterne har overtaget det, min mormor stod og lavede. Det har givet et større frihedsrum for mine børns generation end for min mormor, som var født ind i en klasse og ikke havde reel mulighed for at forlade den. Den unge generation kan tage sig af kønsrevolutioner og eksperimentere med deres livsstil på mange måder.

Med agerbrugssamfundet byggedes forskelle mellem rig og fattig, kvinde og mand, som bare er fortsat. Samtidig er der så nu kommet en modbevægelse – men kan den knække kurven på den første bevægelse?

Det kan den muligvis. Det skal jeg ikke gøre mig klog på. Modbevægelsen fører også til en enorm fragmentering, for der sker det, at minoritetsforestillinger – uanset om de er seksuelle, spirituelle, etniske eller racebaserede – laver et frontalangreb på majoritetskulturen. Og det har jo en indbygget sympati, men det sætter eksempelvis et nationalmuseum i utrolige problemer, for hvad er det nu for en slags fortælling, vi kan vise? Lige nu har vi en sag om repatriering af en samisk shamantrøme, som formentlig kun er første skridt i en række repatrieringssager.

Den svære repatriering af museumsgenstande

I museumssammenhæng har du en situation i disse år, hvor minoritetskulturer stiller krav. Ja, det gælder i og for sig også nationalstater. Jeg har netop været i Canada og filme til *Togtet*, en tv-serie om vikinger, og blev kaldt op på det lokale museum, hvor lederen havde googlet mig og mit museum og kunne se, at vi har genstande fra deres område. Så vi kan godt regne med, at der kommer et repatrieringskrav derfra. Grækenland og Tyrkiet stiller også krav om repatriering. Vores museumskolleger i Danmark, som vi har et godt samarbejde med, stiller også krav. Hvad gør vi? Systemet i dag er skruet sådan sammen, at museet selv skal tage stilling til, om man vil repatriere i hver case, og så forelægge en beslutning for kulturministeren. Det kan du gøre, når der kommer en sag hvert tredje år, men hvis der kommer massive krav, er det jo en politisk beslutning. Vil man give tilbage, eller vil man ikke?

Hvis man kigger på kortet over Europa, griber landene det ekstremt forskelligt an. Jeg har været til møder med andre museumsfolk, og lande som Frankrig og Holland har valgt, at der skal ske kæmpe tilbageleveringer, mens Østrig ikke vil høre tale om det. Hvor placerer vi os? Lige nu er det min store bekymring. Men det er en beslutning, der former det nationalmuseum, der kommer til at stå for eftertiden. Uanset hvad man vælger, vil det føre problemer med sig, for vælger du ikke at tilbagelevere, står du med dette undertrykte, legitime krav. Hvis du til gengæld tilbageleverer i stor stil, fjerner du alt, hvad der hedder etnografisk samling. Og måske store dele af antiksamlingen.

Og hvem giver du tilbage til? Det er også et kæmpe problem, for mange af de indfødte folk er ikke enige. Hvis det er et afrikansk land, er det så den stamme, genstanden oprindeligt blev taget fra, eller er det landet, man skal repatriere til? Og hvilke garantier er der for, at genstandene ikke bliver solgt videre på det sorte marked? Her forestiller jeg mig den allerstørste udfordring, som er meget uforudsigelig. Faktum er, at valgene er afgørende for, hvad det er for et nationalmuseum, man får.

Nordiske krav trods aftale om langtidslån

Har I allerede i eksisterende eller kommende udstillinger overvejelser om, hvad I kan tillade jer at udstille? Og hvilke fortællinger I kan have?

Ikke endnu, men vi har heller ikke lavet etnografiske udstillinger, mens den her debat har stået på. Eller rettere, vi havde en om Mongoliet og Djengis Khan, men mongolerne er ikke så optaget af spørgsmålet. Men faktisk var Danmark og Nationalmuseet meget forudseende og delte allerede tilbage i 1980'erne, hvor spørgsmålet om tilbagelevering slet, slet ikke var oppe, de arktiske samlinger med Grønland. Ikke kun inuitsamlingerne, men også de norrøne (nordiske kulturer i perioden 800-1350, red.). Man hører dog stemmer deroppefra, som ønsker mere, selvom der blev lavet en aftale.

Man diskuterer slet ikke kopier?

Jo, men i museumsverdenen er ingen interesseret. Interessant nok. Det er en verden, hvor man vil have originalerne. Der er også en masse tovtrækkeri bare mellem Sverige og Danmark. Jyske Lov, *Codex Holmiensis C37*, var i mange år opbevaret på Kungliga Biblioteket i Stockholm, indtil den i 2011 kom til Det Kgl. Bibliotek i København. Ligeledes med Margrete I's kjole (der blev taget som krigsbytte i 1659 og har befundet sig i Uppsala Domkirke indtil efteråret 2021, red.). Her har landene lavet en aftale om langtidslån,

hvor man siger, sket er sket, nu låner vi på ubestemt tid til hinanden. Men det kan heller ikke lade sig gøre længere, fordi hele miljøet er blevet radikaliseret. Den samiske tromme blev eksempelvis også givet til et museum oppe i Sameland som langtidslån. Men så udløber langtidslånet, og vi er i og for sig parat til at forlænge det, men det er ikke nok. Nu vil de have den tilbage for alvor. Det bekymrer mig, at der sker en enorm radikalisering af perspektiver, ligesom man ser det i USA, hvor der ikke er plads til dialog. Samtalen er væk, ikke?

Jeg har også haft ambassadørerne fra Tyrkiet eller Grækenland i røret, som stiller krav – og bare for at vise, hvor kompliceret det er, stiller Tyrkiet eksempelvis krav om en græsk søjle, som kommer fra et område, hvor tyrkerne siden smed grækerne ud. Så hvad pokker gør du, det er jo superkompliceret. Og det er ikke muligt bare at lægge ting i en kasse og sende dem afsted, der er voldsomt meget arbejde forbundet med det. De lande, der er gået i gang med de her store repatrieringer, får 10 ph.d.-studerende op fra Nigeria, eller hvem de nu skal udveksle med, som skal sidde og studere samlinger på nationens regning. Det vil sige, den europæiske nations regning, og efter fem års studeren skal samlingerne sendes tilbage og så videre. Det vil lægge museerne fuldstændig ned.

I armene på en ny Trump

Er de her bevægelser en del af det, som kan være med til at bryde kurven mod den ene procent, der ejer og bestemmer alting?

Måske. Det tror jeg, at bevægelserne selv synes og tror på. Problemet er bare, at ved at radikaliserer ting – eksempelvis ved pr. definition at have en negativ holdning til al viden eller til mænd med magt – kan det få den effekt, at den majoritetskultur, som er under angreb, vil kaste sig i armene på en ny Trump. I Canada var jeg også på Newfoundland, hvor de forklarede mig, at de ud over at hive statuerne ned af de opdagelsesrejsende ville omdøbe alle gadenavne og navne i landskabet med før-europæiske termer. De sletter reelt den hvide kulturs historie i området, og vil den hvide kultur acceptere det? Det kan godt være, de gør det i nuet, men i sidste ende aftvinger du en modreaktion, som også er en radikalisering. Så lykkes de med at bryde magten og ændre på, at én procent sidder på det hele? Jeg tror, man i stedet får et Trump-regime, som reelt understøtter de her få procent med de mange penge, men som får sin vælgerstøtte fra en bred underklasse af hvide.

Jeg er ikke stor tilhænger af radikale politiske bevægelser, det er jeg bare ikke. For de tillader ikke samtalen, og samtalen er lang

og besværlig, men den er fundamentet for et tillidsfuldt samfund, så jeg er ikke fan af det radikale fra hverken den højre eller den venstre fløj. Vi ved, hvad det kan føre til, det er ikke de første radikale bevægelser, der har været i verden, bare kig på Sovjet. Og med hensyn til, hvad der skubber til den ene eller den anden udvikling, så er det enormt svært at sige, for det er den digitale teknologi, der driver verden lige nu. Den har, som vi talte om, mulighed for at frisætte, men den har også vist mulighed for en enorm manipulering og monopolisering, hvilket er blevet tydeligt med tech-giganterne og de algoritmer, der sidder og bekræfter folk i vanvidsteorier.

Du ser brydningerne og modsætningsforhold, som bliver trukket op i de her år – med Erdogan og Putin og tilsvarende typer – og så har du et land, der er splittet i to. Den ene side er demokratisk, liberal, den anden kæmper med næb og klør for en slags retro-værdi-ting. Men de er tvunget derud af den demokratiske bevægelse, som er gået for vidt. Der udspiller sig en enorm kamp i verden lige nu, og den er også kommet til Danmark. Spørgsmålet er, hvad det er for et samfund, vi kommer til at få fremover. Bliver det en art af fascisme eller bliver det et liberalt demokrati, som vi kender det?

Radikalisering opstår i brydningstider

*Religion har præget de seneste par tusinde år.
Og hvad er ellers sket i den periode op til vores tid?*

Vi har stået i en cocktail, hvor religionen blev forbundet med institutionalisering og magt. Hvis du ser på middelalderen, forsøger religionen minutløst at styre det enkelte menneske i alle detaljer af livet. Så kommer der – og det er meget interessant – nogle brydningstider. I renæssancen skabes et begyndende perspektiv af, at man ikke ved alt. Før renæssancen var man overbevist om, at landkortene var fuldendte, mens man i renæssancen indfører hvide pletter på kortene, fordi man indser, at ikke alt er afdækket. Og man erkender, at al viden ikke afspejles i Bibelen. Med renæssancen kommer også perspektiveringen i kunsten, individet skabes, den moderne vestlige videnskab tager sin begyndelse. Renæssancen var en overgangsform mellem middelalder og oplysningstiden – man brød med middelalderens kristne og dogmatiske verdensbillede. Vi har altså et kæmpe nybrud under renæssancen, men samtidig sker der en radikalisering. Nybrudsperioder indeholder altid en kamp, hvor noget af det bagudskuende får en endnu heftigere form. Eksempelvis blev renæssancen den tid, hvor man brændte flest hekse af i Danmark, mange flere end i middelalderen. Christian 4. brændte flere hekse end nogen anden dansk konge.

*Er det noget, som er et vilkår, når vi kigger tilbage?
Der er brydningstider, og så kommer der en radikalisering?*

Det er det samme, hvis du tænker på 2. verdenskrig. Der er mange måder at forstå krigen og Tyskland, men der er også det faktum, at demokratiet var meget ungt. Der var en higen mod noget førindustrielt som et ideal. Det idylliske bondesamfund. Nazismen kan ses som en slags retro-ideologi. Det tror jeg, man lever med i mange brydningstider. Og det kan jo tage meget ubehagelige former. Jeg føler mig ret overbevist om, at vi som 90-årige kommer til at se på vores tid som, at vi fik den digitale revolution og med den enorme konsekvenser ligesom under den industrielle revolution. 40 procent af de kendte jobs forsvandt, og det nye skabte enorme migrationsbølger, ligesom den industrielle revolution skabte en enorm ulighed mellem rig og fattig.

Velfærdssamfundet var svaret på industrialiseringens kræfter, der blev sluppet løs allerede fra midten af 1700-tallet, men som først blev tæmmet umiddelbart efter 2. verdenskrig til at tjene det almene. I dag står politikerne på samme måde helt paf over for den digitale revolution, og man har ikke fundet måden, hvorpå den skal tjene mennesket. Men jeg er sikker på, at når vores børn kigger tilbage, vil de se en ustoppelig udvikling. Og man vil se, at retro-ideologierne var ubehagelige, men at de reelt ingen kraft havde. For det går alt for stærkt. Ligesom under industrialiseringen, hvor der også blev sluppet sindssyge kræfter løs. Så vidt jeg husker, er en hestekraft 75 kilo, der løftes en meter op fra jorden i et sekund. Det kan du gøre som menneske, lad os sige 20 gange, så

Renæssancen

Renæssance (fr. *renaissance*) betyder genfødsel. Begrebet giver ofte anledning til forvirring, fordi det både dækker over en tidsperiode og en stilart inden for arkitektur, musik og malerkunst. Og tidsmæssigt er de to ting ikke helt overlappende. Det, man siger, blev genfødt i renæssancen, der løb fra ca. 1400-1700, var tanker og kunstsynet fra oldtidens Rom og Grækenland (år 750-500 f.Kr.). Men de tanker var faktisk ikke helt glemt i Middelalderen – de fik bare nyt liv. Områder som filosofi, matematik og astronomi blomstrede op, og det samme gjorde kunstarter som maleri, skulpturering, arkitektur og musik. Nye kontinenter blev fundet af opdagelsesrejsende, adelen overalt i Europa var uhort rig i perioden, og samtidig opstod en ny stærk samfundsklasse i form af handelsstanden, som fik økonomisk overskud og tid til at uddanne sig og dyrke kunst og filosofi. Det enkelte menneske kom i centrum, i modsætning til i Middelalderen, hvor mange var undertrykt økonomisk af familien og trosmæssigt af den katolske kirke.

Jeg har tænkt over, at det, vi ser med tech-giganterne, der opererer i cyberspace, på mange måder minder om kolonialismens tidlige tid.

er du helt udmattet. Det er én hestekraft. En lille motor med en hestekraft kan erstatte et menneskes arbejde. Så bygger du bare ud, ikke? Lige pludselig kan du forstå, hvorfor du kan producere på den måde, vi gør i dag. Det er jo *unstoppable*. Det er den digitale revolution også. Men hvor lang tid vil det tage det politiske system at finde en ny form eller version af vores samfund, hvorigennem det tjener den brede befolkning?

Jeg har tænkt over, at det, vi ser med tech-giganterne, der opererer i cyberspace, på mange måder minder om kolonialismens tidlige tid. Det kendetegner jo kolonitiden, at det i starten var private firmaer, der gik ud og erobrede verden. I 1500-tallets Rusland hyrede familien Stroganov kosakken Yermak og erobrede det vestsibiriske khanat (udtryk for geografisk inddeling, red.). I England var det East India Company, som havde en hær, der var større end den britiske. En fuldstændig grotesk magtfaktor. Og så først lang tid efter, at de områder ude i verden var erobret, kom staterne og hægtede sig op og forsøgte at regulere noget af det. Det er det samme nu, bare i det virtuelle rum. Vi er koloniseret af enorme firmaer, som er større og økonomisk stærkere end nationalstater. Og så kommer staterne halsende efter og prøver at regulere.

Skal vi se det som en helt naturlig ting? Mennesket vil altid være dybt bekymret over, at tingene går for hurtigt, og det er nok et vilkår, at vi så søger tilbage til en mere dogmatisk fortid. Men er vi blot i gang med endnu et paradigmeskifte, som er helt

naturligt i den menneskelige udvikling, eller har vi grund til at være mere bekymrede over den digitale revolution end over andre revolutioner?

Jeg tror ikke, vi skal være mere bekymrede, men det er, fordi jeg tænker, at idet den industrielle revolution kommer, har vi jo et dybt classesamfund, som selvfølgelig fortsætter langt ind i den industrielle revolution, men som så bliver udfordret med velfærdsstaten. Så i den vestlige verden har folk trods alt smagt frihed, folk har en forventning om en bestemt levestandard. Derfor tror jeg snarere, at jeg ville være bekymret, hvis jeg var mangemilliardær. Så ville jeg tænke: Hvordan distribuerer jeg noget af al den her rigdom, som koncentrerer sig mere og mere på de få hænder, for ellers griber de mange nok til våben og lyncher mig. Og jeg håber ikke, at reaktionen bliver så ekstrem, men jeg mener, at de rige bør bekymre sig.

Uligheden er vel blevet endnu mere outreret, end den var, da den industrielle revolution startede?

Det billede må være meget broget, for på den ene side er der ingen tvivl om, at de største rigdomme i dag er centreret hos et færre antal mennesker, og på den anden side er der heller ingen tvivl om, at levestandarden for verden generelt er blevet løftet. Der er færre, der sulter nu, end der var i 1990'erne. Og levestandarden for os i den vestlige verden er trods alt steget – eller i hvert fald hos os i Europa, nok ikke for middelklassen i USA.

Velfærd handler om mere tid

Vi står samlet set på et andet og bedre niveau, end vi gjorde i den industrielle tid?

Ja. Men der bliver ikke givet tilstrækkelige svar. Regeringen kombinerede i udspillet ”Danmarks Fremtid” vækstparadigmet med et miljøparadigme. Man forestiller sig, at en ny vækstmotor skal være den grønne omstilling, og det tror jeg på er rigtigt nok. Men jeg må ærligt erkende, at jeg ikke er enig i forestillingen om, at velfærd handler om at arbejde mere. Der var endda et panel, der hed noget med ”Hvordan bliver vi flittigere?”. Velfærd i dag handler ikke om at arbejde mere. Velfærd i dag handler om at få mere tid til at gøre andre ting end at arbejde. Og hvis du ikke forstår det, er du *off beat*.

Vi skal i fremtidens velfærdssamfund gøre, som jægerne og samlerne gjorde?

Ja. Det er den nye velfærd, at vi ikke behøver at arbejde så meget. Vi skal bruge vores overskydende tid, ligesom de gjorde, på at være

nysgerrige på opfindelser, kunst og kultur. Hele ideen om, at vi skal blive ved med at arbejde mere, længere, hurtigere, samtidig med at vi ved, at det behøver vi egentlig ikke – det er dét, der kendetegner vores tidsalder.

Hvorfor griber vi ikke muligheden for at arbejde mindre?

Det handler vel om forbrugersamfundet grundlæggende set, hvor man har påvirket folk til at tro, at lykken og prestigen og status ligger i forbrug. En anden del af det er formentlig, at de store kulturinstitutioner, selv om de påstår noget andet, i virkeligheden henvender sig til en meget lille gruppe af mennesker. Veluddannede mennesker med penge. Undersøgelser viser, at museumsgæster består af kvinder over 50 med høj uddannelse. Og selvom alle italesætter, at det skal være anderledes, bliver du tævet løs på, når du faktisk gør noget for at hive nye grupper ind. Som da jeg inviterede Jim Lyngvild ind på Nationalmuseet eller indførte en kedsomhedsknap.

Nationalmuseet og Jim Lyngvild

Det skabte furore, da designeren og fotografen Jim Lyngvild i 2018 blev inviteret af Nationalmuseet til – i samarbejde med museets eksperter – at visualisere og conceptualisere en nyfortolkning af vikingetiden i en midlertidig udstilling. Det skete i form af kæmpe fotostater, som Lyngvild er kendt for at anvende, men også i form af ’rigtige’ vikinger, med et citat fra Nationalmuseet: ”... tre nøgne, krigeriske berserkere, der smyger sig om hinanden og kigger på gæsterne.” Furoren kom primært fra anmeldere og historikere, mens publikum i hobetal var begejstret for udstillingen.

Kedsomhedsknappen

Med en millionstøtte fra Nordea-fonden har Nationalmuseet udviklet nye former for formidling, der i særlig grad skulle vække genklang hos børnene. Kedsomhedsknappen var et tiltag, der blev lanceret i 2018, hvor børn – hvis de kedede sig under besøget – blev opfordret til at finde frem til en farvestrålende knap, de kunne trykke på. Et tryk kunne udløse, at statuer blev levende, mumier rørte på sig, kister åbnede sig, eller malerier begyndte at tale.

Vi arbejder også meget, fordi vi sætter os i mange udgifter. Jeg har selv et hus i Tårnby og et sommerhus, og nu prøver jeg at få fat på en ødegård. Det kræver jo bare, at der hives penge ind for at dække de udgifter. Og så har jeg tre børn. Det koster også mange penge, ikke? Jeg tror egentlig, at drømmen om mere frihed eksisterer hos rigtig mange, og det er grunden til, at ”Bonderøven” på tv appellerer. Her står én og bygger et hus i et *zen-mode*, og folk drømmer om sådan en tilværelse, men det er stadig de færreste, der kan leve den ud. Jeg kommer jo nok til at skifte ble og hive penge ind, til jeg går på pension ...

Så der er også det faktum, at du bliver bundet. Jeg kunne vildt godt tænke mig at flytte. For eksempel havde jeg ikke noget imod at flytte til Lolland, hvor det koster meget mindre at bo, men som min kone siger, hvad med børnene (de to fra tidligere ægteskab, red.)? Kommer de så aldrig på besøg? Og hvad gør man så? Der er så meget, man bliver filtret ind i, alle mulige forpligtelser. Mange har drømmen, og jeg tror, vi vil se flere gøre det. Flere unge mennesker end tidligere vælger helt at stå af ræset og ikke binde sig. Det er meget jæger-samler-agtigt i øvrigt, for det kendetegner jægersamlersamfundet, at man ikke skylder hinanden noget.

Men det går langsomt. For landbruget skabte et andet forhold til naturen, man separerede det kultiverede fra det vilde. Følgende skete en opblomstring af konflikter, for det ligger i agerbrugets DNA – som jeg tidligere har skitseret. Og med det moderne landbrug bliver det taget ud i det ekstreme. Vi vil ikke have vildsvin i Danmark, for de kan forpste tamsvinene, som vi har lavet en industri af. Og jo mere korn og jo flere dyr, jo større kapital har du. Jo flere fester kan du holde. Og jo flere mennesker kan du producere. Når vi prøver at lave vilde skove, bliver folk pissesure, for de vil have lov til at gå ture, som de plejer, og vi skyder de ulve, der etablerer sig i Danmark, så helt generelt er vi ikke særlig klar til at genindføre det vilde. Men nogle er jo i gang, så overgangstiden til det nye – eller tilbagevenden til noget af det gamle – har vi allerede. Ulvene er et virkelig godt eksempel. Jeg ved med sikkerhed, at ulven ikke angriber mennesket. De tager tamdyrene, og her er staten villig til at kompensere. Men vi har det dybt i os, at vi frygter, at barnet bliver taget af ulven. Økologisk landbrug kan vi lige akkurat tolerere, men vi er ikke parat til at genindføre de vilde dyr for alvor.

“Det er den nye velfærd, at vi ikke behøver at arbejde så meget. Vi skal bruge vores overskydende tid, ligesom jæger-samlerne gjorde, på at være nysgerrige på opfindelser, kunst og kultur.

Sandheden i humor

Jeg elskede at være sammen med jægerfolket jukagirerne i Sibirien, fordi de er dybt udogmatiske, religiøsiteten er utrolig varieret, der er ingen samlende artefakter, og der er meget få ritualer. De går ud i skoven og siger: “Bedstefar eller bedstemor, dine børn er sultne, giv os noget.” Og så forventer de, at der kommer noget mad, for de er jo fattige, og skoven har en masse. De er også ekstremt humoristiske. De griner og pjatter hele tiden.

Jeg var ude for en interessant oplevelse på et tidspunkt, hvor vi lige havde skudt en bjørn, som er indbegrebet af det mest potente dyr i de nordlige områder. Der er et hav af myter om, hvordan man skal behandle en død bjørn, og hvis man ikke gør det rigtigt, går helvede løs. Men den ene jæger står så og stikker øjnene ud på den døde bjørn og siger ”kra kra” for at foregive, at det er en ravn, der gør det, så bjørnen ikke tror, at det er et menneske. Den anden jæger er i gang med at bygge et stativ til knoglerne, der minutiøst

skal gøres rene for kød og lægges i anatomisk orden, så bjørnen kan blive genfødt i den næste verden. Og mens den ene stikker øjnene ud og siger ”kra kra”, råber den anden hen til bjørnen: ”Bedstefar, du skal ikke tro på det, det er ikke en ravn, der står og stikker øjnene ud på dig, det er Nikolai Vasilevich.” Og så begynder de begge to bare at le. De kan næsten ikke stoppe med at grine. Indtil en af dem siger: ”Ej, kom nu videre, vi skal bygge det stativ.” Jeg spørger bagefter: ”Hvad pokker, bliver bjørnen og dens ånd ikke rasende, når I gør grin med den og afslører det hele?” Så kigger de bare på mig og siger: ”Nej, nej, den ler også, den synes også, det er skidesjovt.”

Pointen er, at hele systemet i og for sig er en løgn. Løgnen bygger på, at jagt ikke er drab. Og den side kan du afsløre gennem humor. En anden pointe er, at der ingen autoritet er, ingen får lov til at hæve sig over andre, heller ikke ånderne, for så bliver der gjort

grin med det. Det er ikke udtryk for, at de ikke tror på deres egne ritualer, det er bare et udtryk for, at alle i det her system ved, at én ting er reglerne og ritualerne, en anden ting er, hvordan livet reelt leves, og det leves jo lige i det punkt mellem regler og pragmatik. Bjørnen er en del af samme system, så dens ånd ved det også og synes derfor også, at det er sjovt.

Bare for at sige, at de her jæger-samlere er dybt udogmatiske – og derfor er kultur i den sammenhæng en meget legende omgang med verden, hvor man opfinder ting hele tiden, man søger efter nye ting til sin amulet, men der er ikke noget system, og der er ingen dogmer overhovedet. Udspringet for al religion hos jægerfolket er animisme, og den er i sit udgangspunkt altid legende og leende.

Det skifter så til en kultur, der er rettet mod forfædrene. Er det eksempelvis det, vi oplever hos klaner og stammer i Afghanistan?

Det er det. Og indtil for nylig – i 1950’erne og 1960’erne – kunne vi stadig i Afghanistan indsamle alle mulige afguder med tegn på forfædre dyrkelser. På Moesgaard Museum står eksempelvis afghanske gravpæle med forfædre – et element, der i dag er fuldstændig væk i Afghanistan, fordi der kom et radikalt ’korstog’ og fjernede det. Det radikale i islam og i protestantismen minder til forveksling om hinanden. De har samme tankegang som radikale, antikonionale aktivister, som vil slette historien ud fra ideen om, at du kan fjerne en fortid og bygge en ny fortælling

op. Derfor sprængte de radikale islamister store buddhastatuer i luften i Afghanistan og fjernede de omtalte pæle, men det er den samme tankegang, der gør, at du fjerner en buste og hælder den i kanalen i København eller hiver statuer eller andre mindesmærker fra den amerikanske sydstatshær ned. Ideen er at fjerne historien, og det gjorde Sovjet jo også. De rev alle kirkerne ned, fjernede kirketårnene fra bybilledet og brændte alle ikonerne. Det svarer til protestantismen, hvor man brænder alle helgenfigurerne. I radikal islam brænder du også alle afguder, for det kaldes kættersk. Så får du en dyrkelse af den rene tro, hvor der ingen medieringer er mellem det guddommelige og dig, hvilket fører til monoteismen, som man troede var på retræte. I 1980’erne tænkte man, at den var erstattet af et videnskabeligt verdensbillede. Men det var den så overhovedet ikke – heller ikke i den vestlige civilisation, hvor vi har de her ekstremt religiøse i USA. Det er ikke, fordi jeg synes, det nødvendigvis er dårligt. Men jeg har det sindssygt svært med alle former for dogmatik. Jeg har det også svært med dogmatisk marxisme.

Buddhastatuerne i Afghanistan

Buddhastatuerne i Bamiyan-dalen blev sprængt væk af Taleban i 2001. Statuerne, som var henholdsvis 55 og 37 meter høje, var hugget ud af klippevæggen i tidsrummet 507 til 554 e.Kr. Taleban anså dem for at være afgudsdyrkelse. Byen Bamiyan ligger på Silkevejen, og der lå flere buddhistiske klostre i området fra 2. århundrede til den muslimske invasion i 7. århundrede. Med Talibans kontrol over Afghanistan blev statuerne opfattet som en hån mod islam. De blev derfor sprængt i stykker med dynamit.

“De tror, at humoren står i modsætning til videnskab, altså at når man ler og griner ad noget, så er det ikke seriøst. Men det er faktisk det helt modsatte.

Når tanken står og vibrerer

Det er fair nok, at man skifter nogle af de historiske artefakter ud, men så kan de ryge på Nationalmuseet eller andre steder, hvor de opbevares, indtil de måske engang skal reaktiveres. Det er ekstremt uhyggeligt at udradere dem, og det er kun, fordi vi lever i et stærkt historieløst samfund, at reaktionerne ikke er voldsommere. De burde være meget stærke fra samfundets side, fordi hvad er det, der gør os til et samfund? Det er jo, at vi har en fælles fortælling. Folk er rimeligt ligeglade, men det burde de ikke være, for det er faktisk fundamentet, der fjernes. Det er et grundvilkår for et demokrati hele tiden at have historien til debat. For eksempel er det jo fair at rejse spørgsmålet om, hvorfor der er så få, næsten ingen, statuer af kvinder i Danmark? Har de været så ubetydelige for Danmarks-historien? Selvfølgelig ikke. Burde vi rejse nogle flere? Helt klart. Men den erkendelse indebærer ikke, at vi behøver ødelægge eksisterende statuer.

Hvad gør det ved mennesket at destruere? Præger det vores måde at være på?

Ja, det dræber nysgerrigheden. Det dræber det finurlige. Der er ingen humor. Og når ingen griner, har vi et problem. Er det ikke Umberto Ecos roman *Rosens navn*, der handler om en munk, som slår alle andre ihjel, fordi de griner ad en religiøs passage? Vi kan

reflektere lidt over, at humor er en totalt undervurderet videnskabelig metode. Humor går jo ud på, at du knalder to ting sammen, som ikke hører sammen logisk, og så får du en absurditet, som du ler ad, og idet du ler, bliver dit blik transporteret et andet sted hen, så du ser på fænomenet fra en ny vinkel. Ikke en ny sandhed, nødvendigvis. Der er ikke en sandhed i humoren, som er til at skrive ned i historiebøger, men den er sand, så længe du ler.

Den allerstørste form for videnskab er i virkeligheden, når du presser en videnskabelig tanke ud til sit bristepunkt, og her vil du altid støde ind i paradokset. Så står en tanke og vibrerer og kan næsten ikke holde sammen på sig selv, fordi den står i et paradoks. En af de bedste måder at forstå paradokser på er gennem humor, og derfor ler videnskabsfolk utrolig meget. I laboratoriet griner de hele tiden. De skriver bare ikke om det i artikler, for når det skal ned på papir, bliver det meget alvorligt og lineært, meget stringent. Men det er jo ikke sådan, videnskabelig indsigt bliver til. Den bliver til, ved at du bare prøver nogle ting af, som ikke hænger sammen. Og så griner du, for hvor er det underligt, det her! Det fatter folk ikke. De tror, at humoren står i modsætning til videnskab, altså at når man ler og griner ad noget, så er det ikke seriøst. Men det er faktisk det helt modsatte.

Rosens Navn

Umberto Eco var en italiensk forfatter, semiotiker og filosof. Han opnåede verdensberømmelse med sin første roman, *Il nome della rosa* fra 1980, på dansk *Rosens navn*, udgivet i 1984. Det er en historisk mysterieroman, der foregår på et italiensk kloster i 1327, og forfatteren blander i bogen en intellektuel mordgåde med bibelanalyse, middelalderstudier, litteraturvidenskab – og overvejelser om humorens plads i kristendommen.

Sovjetunionen **faldt** sammen på grund af humor

Er det derfor, at satiren og humoren altid bliver angrebet? Den er farlig, fordi den faktisk kan få os til at flytte os?

Jamen humoren er jo livsfarlig. Tag ikke fejl, Sovjetunionen faldt ikke sammen på grund af, at de tabte våbenkapløbet mod USA. Sovjetunionen faldt sammen, fordi befolkningen blev ved med at gøre grin med systemet. De lavede Brezhnev-jokes, de var supersjove, fordi de levede i et system, hvor den militære magt var så stærk, at du ikke kunne udfordre den, for så ville du blive slået ned. Hvis du løb rundt i gaden og sagde: ”Sovjet skal ud af Afghanistan”, ville du ryge på tosseanstalt. Og det ville du, fordi du rent faktisk ville være tosset, hvis du gik rundt og sagde det, for hele systemet var bygget op af en sammenhængende symbolik. Marx refererede til Lenin, som refererede til Oktoberrevolutionen, som refererede til ... Så befolkningen begyndte at joke i stedet. Når de gik i paraderne eller arbejdede på fabrikkerne, lavede de afstemninger om, hvem der skulle være direktør, og til sidst kunne systemet ikke holde sammen på sig selv. Det blev leet i stykker, om man så må sige.

I jæger-samlersamfundene gør de grin med alt, også guderne. De anerkender det destabiliserende i humor, og gennem denne destabilisering etablerer man alternativer til det kendte. Det kræver et samfund, der tør det – og det er langt fra alle, der gør det. Hu-

mor og fritænkning er to sider af samme sag. Derfor er humor så vigtigt for et demokrati, og derfor er karrikaturtegninger af politikere ekstremt vigtige i min bog, fordi demokrati forudsætter humor.

Humor er kompleks, den giver et nyt perspektiv på tingene, men idet vi ler, bliver vi også glade, vi forløses. Vores hjerter lettes og hjælper os til at forny vores blik på tingene, på livet. Der er en kreativ kraft i humoren, som er helt vild, og som gør, at man opfanger livet på nye måder. På den måde kommer vi også tættere på det guddommelige. Jeg tror på, at Gud og det guddommelige er indbegrebet af paradokser, for Gud gør sig selv til Jesus, og det er jo i sig selv et paradoks. Så når du får indblik i paradoksets kraft, kommer du tættere på Gud.

Man så også masser af humor under 2. verdenskrig herhjemme. Storm P. eksempelvis. Men da vi prøvede med lidt humor i forbindelse med Muhammed-tegningerne, gik det helt galt. Det er, som om det ikke tilhører tiden?

Der er noget i vores tid, som er ved at slå humoren ihjel, det er der ingen tvivl om. Et af de vigtigste faresignaler er, når der bliver lagt bånd på, hvad du kan sige. Det sker sågar på universiteterne, hvor folk bliver beskyldt for at være racister, og litteratur betragtes som politisk farligt. Der bliver lagt censur på den frie tanke og på samtalen. Det er et kæmpe

faresignal. For humor giver jo også grundlag for en samtale i den forstand, at det er lidt tosset, det, der bliver sagt. På den måde er det udogmatisk i sin natur. Man er også lidt sårbar, når man har sagt joken, for man ved ikke rigtig, om de andre griner. Der ligger noget meget fint og skrøbeligt. Nej, der bliver ikke leet meget ...

Humoren gør på en måde, at vi kan række længere ud, udforske og reflektere over områder, vi ellers ikke har adgang til?

Humor, men også kreativitet og nysgerrighed, åbner for paradokser, der gør os klogere. Jeg havde professorer i Cambridge, som i deres fritid skrev digte og lavede malerier eller blev dybt religiøse. De opererede hele tiden ude i grænselandet. Der findes en interessant serie, som jeg så på Amazon. Den hedder *The Man in the High Castle* og handler om en kontrafaktisk verden, hvor Nazityskland og Japan har vundet krigen og overtaget USA. Så begynder der at dukke film op fra en anden dimension, der viser, at krigens udfald kunne have været anderledes, og et gryende oprør anes. Men det, der gør filmen så fantastisk – modsat *The Handmaids Tale* – er, at den viser, hvor svært det er at gøre oprør i et system, hvor hele systemets logik bekræfter sig selv. Det er en ekstrem bedrift at finde den sprække, der gør, at du ser tingene på en ny måde og begynder at hive fat i det nye og udvikle på det. I *The Handmaids Tale* sidder vi alle i et liberalt demokrati og identificerer os med den her kvinde, som bliver undertrykt af noget Trump-agtigt. Det er jo ikke interessant. *The Man in the High Castle* er interessant, fordi den viser, hvor svært oprør faktisk er. Og humor er en måde at skabe de sprækker ind i virkeligheden, som ellers er beton.

Humor går ud på, at du knalder to ting sammen, som ikke hører sammen logisk, og så får du en absurditet, som du ler ad, og idet du ler over det dér fænomen, bliver dit blik transporteret et andet sted hen.

“Hvis vi stopper med at le, er der ikke plads til demokrati eller udvikling. Det er meget farligt.

Trotsky

Trotsky var en politisk revolutionær, der sammen med Lenin stod i spidsen for Oktoberrevolutionen i Rusland i 1917. Lenin blev siden statsleder, og efter dennes død kæmpede Trotsky og Stalin om magten. Stalin vandt som bekendt og fik Trotsky som sin hovedmodstander.

Alle alarmklokker ringer **lige** nu

“Og vi er jo lige nu ikke særlig humoristiske.”

Nej, det er vi sgu ikke. Man skal virkelig passe på, hvad man siger, men jeg er meget skeptisk over for den polarisering, der sker nu. Ikke fordi jeg ikke forstår folks vrede, som kan være velbegrundet, men fordi det er humorforladt. Og når det er humorforladt, er det beton, der angriber beton. Der er ingen plads til samtale. Og når der ingen plads er til samtale, er der heller ingen plads til humor, fordi hver gang man kommer med en politisk joke, bliver man straks angrebet. Og bevægelser, der ikke har plads til humor, bliver ikke selvrefleksive. De bliver statiske. De bevæger sig ikke, og de gentænker heller ikke sig selv. I historien kan du finde det ene eksempel efter det andet, for det er faktisk en form for fascisme. Du finder det i den sovjetiske beton-kommunisme, du finder det i Putins Rusland, du finder det i den ekstreme islam, i det dybt reaktionære USA. Det er ganske forfærdeligt, for hvis vi stopper med at le, er der ikke plads til demokrati eller udvikling. Det mener jeg. Det er meget farligt.

Modsatninger er humorens kendetegn, og via modsatninger får vi ny videnskab og nye refleksioner. Universet blev skabt af stof og antistof, hvilket vil sige, at vi er skabt i modsætninger. Der skal være lys og mørke, ikke-tro og tro og så videre, fordi de er hinandens forudsætninger. Men det prøver vi at koble os af nu? For hvis vi ikke kan grine, kan vi heller ikke være alvorlige. Og så er mennesket i gang med en hybris igen – tror vi virkelig, at vi kan skabe os, som vi vil?

Ja, det gør vi jo. Det ligger også i angrebene på historien. Nu var jeg i Canada, som jeg beskrev, hvor alle statuer af opdagelsesrejsende bliver flået ned. Når man ser tv-serier, der foregår i 1800-tallets England, har man

sat en sort borgmester ind, selvom der ikke var nogen sorte på magten dengang. Det er blevet vigtigere at skabe en ny historisk virkelighed end at forholde sig til fakta. Det er fint at forholde sig kritisk til historien, men decideret at omskrive historien uden at gøre opmærksom på, at man gør det, mener jeg er forkert. Stalin var mester i den disciplin. Han fik fjernet Trotsky og andre figurer fra revolutionen for derved at omskabe historien. Det er en farlig udvikling, der aldrig har ført noget godt med sig. I stedet bør man forholde sig kritisk til historien og afsøge nye hjørner, som kan flytte på vores opfattelser. Jeg har nok en meget moderat, ja, måske gammeldags tilgang, men jeg mener, at det er gennem samtalen og diskussionerne, at virkeligheden skal skabes. Ikke ved at fjerne elementer for altid. Det er meget utrygt.

For hvad kommer efter, at man har revet de statuer ned og rejst nogle nye? Så kommer der bare nye modbevægelser.

Og så får vi en polarisering af samfundet som i USA. Når det går op for majoritetskulturen – nu er vi så historieløse, at der ikke er nogen, der går nok op i det – men når det går op for dem, hvad der sker, så vil de bide igen, og så er dialogen forbi. Så er det bare hårdt mod hårdt og lige i armene på Trump nummer 2.

Alle alarmklokker skal ringe, når der ikke længere er plads til humor. Så er der noget helt galt.

Jeg får jævnligt mails fra folk, der føler sig krænkede over ting, de ser på Nationalmuseet. Selv de mindste, små ting. Det er steget helt markant de seneste år. Jeg har også omvisere, der kommer grædende og ikke vil på arbejde, fordi de bliver svinet til af folk. Der sker en radikalisering, som er helt vild i de her år.

Nationalmuseet binder vores land sammen

Den nye direktør blev kendt og skoset for i lynfart at bringe Nationalmuseet på alles læber med nytænkende udstillinger og debatter og en hidtil uset og modig synlighed, både på fjernsyn og i skrevne medier. Næste skridt vil være et totalt nyt museum. For Nationalmuseet er vores fælles historie, og det skal give os viden og oplevelser, som forandrer vores opfattelse af verden. Men i fremtiden kan det ingen af delene uden en omfattende ombygning. Og det haster at komme i gang.

Man kan bruge en kollektiv historisk hukommelse til mange ting. Når vi taler om et nationalmuseum, handler det om nationen: Det handler om vores land. Og til forskel fra mange andre kulturinstitutioner, handler det om den nationale hukommelse. Det er ligesom givet i kortene. Vores nationale hukommelse er vigtig af mange grunde. Én er, at der ikke er andet, der binder os sammen, end de fælles fortællinger. Derfor er statsinstitutionerne så vigtige, selvom de er under et enormt pres i dag – som for eksempel DR. I gamle dage bandt det os sammen, at vi alle sad og så den samme kanal og gik rundt og talte om den. Og derfor har kristendommen en vis vigtighed: Hver jul danser alle rundt om juletræet, vi laver alle det samme på samme tid. Kongehuset og Folketinget er også fælles nationale institutioner. Men der er meget få institutioner, hvis opgave det er at binde nationen sammen. Nationalmuseets opgave er at binde landet sammen gennem nogle nationale fortællinger. Det lyder dødsygt og nationalistisk, men det behøver det slet ikke at være. For det handler i bund og grund om dannelse.

“Nationalmuseets opgave er at binde landet sammen gennem nogle nationale fortællinger. Det lyder dødsygt og nationalistisk, men det behøver det slet ikke at være. For det handler i bund og grund om dannelse.

Dannelse er et lidt *fluffy* begreb – på tysk hedder det *Bildung*, hvilket er et bedre udtryk, fordi det er noget, man ’bygger’. Men for mig at se har dannelse to elementer. Det ene er rimelig selvskrevet, nemlig en rygrad, hvilket vil sige, at man har en erkendelse af, at man står på skuldrene af en tradition. Nogen har gjort noget før dig, og dét at kende til, hvad de har gjort, giver en rygrad.

Man kan også sige, at rygraden handler om, hvad vi kommer af, og hvor vi kommer fra. Et rigtig godt 1950’er-begreb. Men det er fuldstændig klart, at det begreb ikke kan stå alene i en dannelses-forklaring. For mindst lige så vigtig er nysgerrighed, rummelighed og udsyn. Det gør, at når man møder et fænomen, man ikke forstår, så – i stedet for at forkaste eller lukke ørerne for det – går man nysgerrigt hen og undersøger det. Og måske finder man ud af, at det er så vildt, det her fænomen, at det på grundlæggende vis destabiliserer ens verdensbillede. Man skal være klar til, i mødet med ny viden og nye mennesker, at ens tidligere verdensbillede ramler i grus, falder sammen, så man må bygge noget nyt op. Og selvom det kan være superhårdt

at gøre det, er det fantastiske ved det, at det nye verdensbillede altid vil være større og mere rummeligt end det, man forlod.

Rygraden, traditionen, hele ens kanon kan ikke eksistere uden nysgerrigheden, udsynet og rummeligheden. Hvis man tager Darwin: I midten af 1800-tallet var han totalt til grin, og han blev afbilledet som en abe. Så kom der nogen med nysgerrighed og undren: Hvad er det *egentlig*, manden siger? Vi stammer fra aberne, ikke fra Gud?! Da ramlede hele verdensbilledet i grus. Og i dag er Darwin jo en del af kanon. Det at leve ’dannet’ handler altså efter min mening ikke kun om at læse tykke bøger, det handler også om at møde verden med nysgerrighed. Og det skal et museum kunne. Det skal levere på rygraden, og det skal levere nysgerrighedsskabende og destabiliserende ting. For eksempel ved at kombinere stenalderen med nutidens deleøkonomier eller den digitale revolution.

Det er helt nyt at høre en direktør for Nationalmuseet sige, at museet skal være destabiliserende. Her ligger et kæmpe paradigmeskifte for museet, og du må være blevet mødt af mange, der mener, at ’rygraden’ alene er lig med dannelse?

Det er jeg. Men det er altså ikke nok. Det forandrer ikke mennesker. Det behøver ikke være store destabiliserende ting, men det skal gøre, at folk tænker: Wow, er det virkelig sådan, det hænger sammen? Et nationalmuseum skal ikke som sådan ryste folk i deres grundvold. Et museum er i virkeligheden et uformelt læringsrum. Folk har en idé om, at når de går på museum, kommer de ud på den

anden side og kan hele deres encyklopædi. Det har intet museum nogensinde kunnet levere. Man leverer oplysningen, der kan få folk til at stoppe op og sige: ”Gud, nej, dét var interessant, hold da op.” Og så går de ud og tænker videre over det, og måske tager de fat i en bog eller slår noget op.

Så museet er et uformelt læringsrum, modsat en skole. En folkeskole *skal* man jo gå i. Der er ingen, der tvinger nogen på museum, man besøger det af egen fri vilje. Men det skal destabilisere, sådan som Jim Lyngvild gjorde med sin udstilling (i 2018 om vikingerne, red.). Diskussionen om ham gik sådan: ”Hvordan kan man lade en proletarkunstner løbe rundt dér, og er det nu rigtigt og historisk korrekt, hvad han udstiller?” Men hele ideen med udstillingen var at lægge et lag over vikingefundene, hvor Lyngvilds billeder og tekst tvang dig til at forholde dig til rummet mellem fakta og fantasi. Der var ikke nogen, der lagde skjul på, at Lyngvilds billeder var fantasi, men det var hele formålet med udstillingen, at man kunne overveje, hvor mange af fortællingerne om vikingerne, der er sande. På Jim Lyngvilds udstilling var det tydeligt og meget pædagogisk fremstillet, at det *ikke* var fakta – ja, i virkeligheden var udstillingen netop ret ’dannet’, fordi den eksplicit forholdt sig til, hvordan publikum skulle forholde sig. I tv-serien *Vikings* er der mange elementer, vi ikke ved noget om. Var de tatoverede? Havde de horn? Og her bliver ting fremlagt, som var de fakta, hvilket er absurd! Også når man går rundt på pæne museer med pæne udstillinger, får man aldrig at vide, at der er en masse fantasi indbygget.

Vi får kritik for at være underholdende

Det afstedkom meget turbulens at være eksplicit. Hvad fortæller det dig om, hvor vi er i relation til samtiden i museumsverdenen?

Man har altid diskuteret 'tivolificeringen' af museerne. En dame gav mig på et tidspunkt en *Blæksprutten*-vittighedstegning fra midten af 1950'erne, hvor Nationalmuseet ville forsøge at tiltrække flere gæster: "Nu har de tivolificeret," stod der. Og så tænkte jeg bare: Jeg tror simpelthen ikke, at vi kan finde nogen anden branche, hvor den samme diskussion går igen og i ring i så lang tid. Jeg kom jo udefra, jeg kom fra universitetsverdenen, så for mig var det indlysende, at et museum er viden – men det er også underholdning.

Målet må være at ramme den genistreg, hvor viden og underholdning går op i en højere enhed på en original og ny måde, som man ikke havde set komme. Det gode eksempel inden for filmverdenen er von Triers *Riget*, hvor hr. og fru Danmark sidder og ser soap opera, mens alle de intellektuelle også sidder og klapper i hænderne, fordi det er de store spørgsmål om livet, videnskaben og så videre, der udspiller sig. Det må være det, vi stræber efter. I stedet bliver man ved med at diskutere, om det er 'tivolificering', at vi gør noget mere tilgængeligt. Og det sjove er, at jeg ikke kan komme i tanke om ét eneste museum i Danmark, der reelt er blevet tivolificeret. Så jeg spørger bare helt

åbent: Hvordan kan man blive ved med at gå i ring om den diskussion?

Hvor farligt er det for et nationalmuseum, som skal være nyskabende, og som skal ud at hente nye målgrupper, at man bliver beklippet for tivolificering? Hvad gør det ved museet som institution?

Det har på mange måder rystet dele af museet, hvis jeg skal være helt ærlig, men det handler også om, at Nationalmuseet har levet i en virkelighed, som blev totalt forandret i 2016, hvor vi fik de her to procents-nedskæringer, som ramte utrolig hårdt. Det svarede til nedlæggelse af otte fuldtidsstillinger om året. Til gengæld måtte du tage billetindtægter, hvor det før var gratis at komme ind. Så lige pludselig blev publikumstallet helt afgørende. Du skal levere noget, som folk gider at se, og det var et kæmpe paradigmeskift for Nationalmuseet. Der er altså ingen anden vej end at få forskningen og formidlingen til at spille sammen, medmindre politikerne ændrer på det økonomiske puslespil igen, hvilket jeg ikke håber, de gør, for det er faktisk utrolig sundt, at du skal sælge billetter, for så skal du ramme befolkningen og engagere dem. Jeg vil gerne erkende, at nogle af de første tiltag var en total chokkur. Vi kunne have valgt en mere blød vej, men de gav en væsentlig stigning i besøgstallet, så helt tosset var det ikke.

Nationalmuseets økonomi

Totaløkonomien er 400 millioner kroner, hvoraf de 200 kommer fra staten, og de 200 andre skal tjenes ind. Mellem 80 og 90 millioner af de 200 kommer fra billetindtægter.

Jeg vil gerne erkende, at nogle af de første tiltag var en total chokkur. Vi kunne have valgt en mere blød vej, men de gav en væsentlig stigning i besøgstallet, så helt tosset var det ikke.

Ombugning til fremtiden

Du kom med et mandat om at føre Nationalmuseet ind i en ny tid?

Da jeg blev ansat, lå der på mit bord en såkaldt ikke-brugerundersøgelse, som viste, at 42 procent af den danske befolkning ikke havde været på museet i 10 år eller mere, fordi der ikke var nogen 'krog'; folk forstod ikke, hvorfor de skulle komme. Og hvis de kom, forstod de ikke, hvorfor de skulle komme igen. Det hed sig, at museet hvilede på en "kedelighedsplatform" – folk forbandt det med noget kedeligt, og dét i en verden, hvor museumsbesøg faktisk er stigende. Bare ikke på Nationalmuseet, og det var derfor, vi lavede kedsomhedsknappen som kommentar til den her hårde undersøgelse.

Hvorfor siger man ja til at være direktør på Nationalmuseet, når det er den mest stormomsuste kulturpost i det her land?

Museet har en helt vigtig og afgørende plads i det danske samfund, ellers havde jeg ikke sagt ja. Man kan leve bedre som professor, så det var vigtigheden af opgaven, der tiltrak mig. Jeg havde den fordel, at jeg ikke kendte hverken pressen eller udfordringerne eller ministeriet. Jeg havde en fuldstændig naiv tilgang, hvor jeg som nyansat tordnede mod to procents-nedskæringerne, men efterfølgende hurtigt måtte lære, hvad det ville sige at være embedsmand.

Du skulle varetage vores kulturarv, tage hånd om en kæmpe etnografisk samling, ovenikøbet en af verdens største og fineste, samtidig med at du skulle levere store ændringer.

Det stod klart for mig helt fra starten, at museet ikke kan overleve, medmindre det bliver ombygget, for der er seks kilometer montreudstillinger og 42.000 genstande udstillet i små lavloftede rum. Det er så dyrt og besværligt at ændre på dem, og selv hvis du gør det, kan du ikke levere det museum, du skal i dag. Traditionelt har Nationalmuseet været et rigsantikvariat, det vil sige, du havde en række antikvariske opgaver, hvor den grundlæggende kultur var fremstillet på forskellige måder. Jeg har set på alle ombygningerne i hver generation, og udstillingerne ligner til forveksling hinanden. De er allesammen baseret på genstande, der er stillet på række efter forskrifter fra den forsker, der er ansvarlig for genstandene. Det ændrer sig gradvist i 1990'erne, hvor formidlingsdelen bliver større, og idet jeg kommer til, bliver den rigtig stor, fordi det er her, pengene ligger. Formidlingen skaffer økonomi og legitimitet i samfundet, og den omvæltning skaber en spænding. Det omkalfatrer museumsverdenen.

Nationalmuseet som rigsantikvariat indebar, at det var en slags fredningsmyndighed, som bl.a. havde en betydelig udgravningsvirksomhed i hele landet. Men det stoppede med museumsloven i 2001 og oprettelsen af

Kulturarvsstyrelsen (i dag Slots- og Kulturstyrelsen, red.), hvor museet blev splittet op, og hele myndighedsdelen røg over i styrelsen. Man lagde samtidig alle udgravninger ud til lokalmuseerne, så det eneste, museet har tilbage fra tiden som rigsantikvariat, er ansvaret for danefæ. Når folk finder noget i jorden, som kategoriseres som danefæ, det vil sige havende national betydning, ryger det til Nationalmuseet. Vi beholdt også ansvaret for kirkerne og har derfor kirkekonsulenter ansat, som skal konsulteres, hvis menighederne ønsker at ombygge en kirke eller grave inde i kirkerne. Og vi har gravminderegisteringen på de kommunale kirkegårde. Men det er dét. Hvilket betyder, at museets virke og økonomi i høj grad er bundet op på besøgende og billetindtægter.

Økonomisk er museet fuldstændig gået fra at være en statsorganisation med en rammebevilling, der skal udføre nogle myndighedsopgaver, til at være del af en oplevelsesøkonomi, der kører på markedsprincipper. Så legitimiteten for museet kommer i høj grad af at være publikumsorienteret og -rettet, fordi hvorfor ellers have et nationalmuseum, når det ikke længere varetager myndighedsopgaverne og udgravningerne?

Kulturen på Nationalmuseet har været langsommelig at ændre, fordi mange ansatte var vokset op med rigsantikvariatsidentiteten. Og transitionen er først fuldbyrdet inden for de seneste par år, skubbet voldsomt til af den politiske beslutning fra 2016 om, at publikum selv skal betale. Min opgave er altså i langt højere grad end mine

forgængerens at skaffe gæster, for ellers er der ingen løn til de ansatte eller til at passe ordentligt på vores samlinger.

Min måde at tackle klemmen på møder både offentlig og intern kritik for at være populariserende og for at gå på kompromis med museets troværdighed. Men folk glemmer i kritikken og i diskussionen, at der ved min tiltrædelse lå den her rapport på mit bord, en meget, meget detaljeret rapport, om de såkaldte ikke-brugere; den store mængde danskere, der ikke havde været på museet i 10 år eller mere. Folk kender heller ikke nødvendigvis detaljerne omkring de økonomiske ændringer. Ej heller, at jeg fik en bunden opgave fra politisk hold om at ændre på museet.

Fordi man ikke havde taget konsekvensen af to procents-nedskæringerne i 2016 og i tilstrækkelig grad vendt museet mod publikum, måtte jeg lægge ud med at skære ned. Og du kan altså ikke få succes, hvis du ikke appellerer til den brede befolkning, for det er jo ikke småpenge, der er brug for. Det kræver, at man tør eksperimentere. Nogle gange slår eksperimenterne måske fejl, andre gange er de succesfulde, men hvis du ikke eksperimenterer og nøjes med at lave klassiske udstillinger, som konservative anmeldere sidder og klapper i hænderne ad, kommer der ikke nok penge ind til at opretholde alle de ansatte eller til at sikre samlingerne.

De tidligere ledere kunne lade være med at tage de politiske ændringer alvorligt, fordi man stadig havde gratis adgang. Så selv om nogle af de ansvarsområder, museet havde sin legitimitet i, var fjernet, var det først i det

øjeblik, hvor gæsterne skulle betale, at det blev et museum med formidling som sit allervigtigste element. Forskningen er også vigtig i sig selv, men hovedparten af pengene bliver hevet ind gennem formidlingen, og her skal forskningen jo levere historierne. Man kan så sige, at det også er her, museet får sin legitimitet i befolkningen, for befolkningen læser jo sjældent de forskningsværker, forskerne laver, mens de ser de forskningsbaserede udstillinger og deltager i de aktiviteter, som museet leverer. Så kunderejsen bliver helt sindssygt vigtig, og den havde ingen taget seriøst før. Så det skulle bygges op fra bunden. Det med at teste, om udstillinger virker hensigtsmæssigt i forhold til publikum, blev helt afgørende og indebar en generel professionalisering af relationen mellem museet og publikum, som for eksempel salg af billetter på nettet, en butik, folk gider handle i, og så videre. Synes folk, de har haft en god oplevelse – også når de forlader stedet? Og når de sidder derhjemme og overvejer, hvad de skal bruge deres weekend på, hvordan får vi så Nationalmuseet ind på deres nethinde?

Så mødes man med kritik af, at det ikke længere er forskningen, men publikum, der bestemmer det hele. Men sandheden er mere, at nu må forskerne arbejde sammen med formidlere eller med folk udefra, og så tester man ting på publikum for at se, om det virker.

“Du kan altså ikke få succes, hvis du ikke appellerer til den brede befolkning, for det er jo ikke småpenge, der er brug for. Det kræver, at man tør eksperimentere.”

Internettets opståen og eksperternes fald

Samtidig med den sidste ombygning i 1992 kom internettet til. Det har vendt op og ned på alting. Før internettet var der i ethvert rimelig dannet hjem en encyklopædi, først var det Salmonsens og Lademanns, siden kom *Den Store Danske Encyklopædi* i begyndelsen af 1990'erne – den udkom samtidig med internettet, og forlaget blev helt desperat og prøvede at lave encyklopædien om til cd-rom'er. Men det døde.

Wikipedia tog over og fungerer på en helt anden måde. Det kendetegner encyklopædi-erne, at du sætter meget kloge mennesker til at skrive kloge artikler om vigtige emner, og så samler du dem i et værk, hvor du så har alt, som er værd at vide om verden. Det er

blevet erstattet af Wikipedia, som konstant opdateres – af amatører. Det kan man godt kritisere, og nogle gange er det heller ikke helt lødigt. Men hånden på hjertet, de fleste af os bruger det, ikke? Så der sker et eksperternes fald, og man skal ikke tage fejl af den betydning, det har. Du går fra et konversationsleksikon, som er skrevet af de kloge, så du har noget at tale med andre kloge og dannede mennesker om, til en verden, hvor eksperterne er konstant udfordret.

På Nationalmuseet viser det sig ved en statusændring for amatørarkæologer, der løber rundt med metaldetektorer og finder ting i jorden. I lang tid var det sådan, at de her amatører først skulle sende det, de fandt,

“Du går fra et konversationsleksikon, som er skrevet af de kloge, så du har noget at tale med andre kloge og dannede mennesker om, til en verden, hvor eksperterne er konstant udfordret.

frem til lokalmuseet, som vurderede, om det kunne være danefæ, før det blev sendt videre til Nationalmuseet og dets eksperter. I dag bliver der fundet så meget, metaldetektorer kan købes i Harald Nyborg for ingen penge, så alle løber rundt med dem, og det vælter bare ind. Nu er det amatørerne selv, som udfylder viden i diverse oplysningsark om de ting, de har fundet, og så bliver det vurderet af Nationalmuseets eksperter. Og hvordan udfylder amatørarkæologerne så de forskellige oplysningsark? Ja, hvis de er i tvivl om, hvad det er for en mønt, lægger de den ud på Facebook, hvor tusind andre amatører kommenterer, og den viden er faktisk større, end hvad én af vores eksperter kan sidde inde med. Det er et utrolig interessant billede på, hvad ekspertfaldet indebærer. Nogle begræder det, andre betragter det som demokratisering. Forskellen er, at du ikke længere i kraft af din titel har ret til at definere verden. Den løftede pegefinger duer ikke længere.

Det duer heller ikke, at du laver udstillinger, hvor du definerer verden, for så siger publikum nej tak – jeg har min egen mening. Som er skabt af internettet. En anden effekt af internettet er, at folk har mistet almen-dannelsen. De kommer ind på museet og

spørger: ”Hvad er det for nogle truthorn?” De ved simpelthen ikke, hvad guldhornene er. I gamle dage, var jeg lige ved at sige, før internettet, kendte folk grundlæggende godt til guldhornene, så de kom egentlig bare på museet for at se originalen – som jo faktisk er en kopi ... Det betyder ikke, at folk er dummere i dag, de har blot en meget mere specialiseret viden og ved måske alt om mikrobryggerier eller om 2. verdenskrig. Men det giver et problem for sammenhængskraften. Den almene fortælling er væk, og den er man nødt til at genintroducere, blot kan man ikke gøre det, som man tidligere har gjort. Den skal bygge på ryggrad og udsyn, altså det her med at blive destabileret.

■ *Og derfor skal du bygge om?*

Derfor skal vi bygge om.

Et fleksibelt, fremtidssikret nationalmuseum

Grundlæggende handler det om at bygge en bygning i den ikke-fredede del af palæet, altså rive det ned, som blev bygget i 1990'erne. Vi skal udforme en så fleksibel bygning, at den kan stå mange generationer frem, for problemet ved alle museumsbygninger er, at de er for statiske. Du bygger, og 10 år efter er det ikke længere tidssvarende, så vores nybygning skal være sådan, at vægge kan flyttes, og gulve kan løftes, så hvis du får ny viden om Egtvedpigen, kan du flytte væggene ud, så du kan udvide den fortælling, og så videre. Vi forestiller os, at vi skaber en historisk rygrad – ikke én, du skal bruge tre dage for at se, men én, der giver overblikket på en time. Her vil du kunne se, at vikingerne ikke levede i stenalderen, du vil forstå relationen mellem stenalderen og nutidens deleøkonomier og få et indblik i, hvordan bronzealderen i Danmark var i forhold til resten af Europas bronzealder. Og er der her en sammenligning med EU? Sådan nogle greb. Ved siden af overblikket har du selvfølgelig de store fortællinger.

Der er fire store fortællinger, som vi forestiller os forklaret i hvert deres rum. Det kan sagtens være, at emnerne ændrer sig inden, der står et nyt museum klar, men lige nu arbejder vi med fortællinger, der handler om: Arktis og klimaet. Kolonihistorien. Vikingerne. Og det moderne Danmark, vores samfundsmodel fra 1850'erne til i dag. Alt fra foreningslivet til velfærdssamfundet, som er et kæmpe brand for Danmark og noget, som turisterne i den grad efterspørger, når de be-

søger museet. Folk kommer væltende til Danmark for at forstå, hvordan vi har skabt det her samfund, og hvad det indebærer. Hvad det er for nogle værdier, og hvordan det er muligt. Den fortælling huses ikke noget sted i dag. Den skal Nationalmuseet give.

Du har sat dig for at føre Nationalmuseet videre til dine efterfølgere, så dine børn og børnebørn har lyst til at gå derind?

Ja, og det kan godt være, at det ikke er mig, der ender med at klippe den snor. Det vigtige er, at projektet bliver sat i gang og får den nødvendige finansiering, så det uundgåeligt føres videre.

Og hvis ombygningen ikke bliver en realitet, hvor er Nationalmuseet så efter din mening om 10-20 år?

Så er det væk. Det vil jeg faktisk tro. Det tror jeg også, at politikerne godt ved. Det er simpelthen ikke levedygtigt. Så det er sindssygt afgørende, og jeg håber bare, at der ikke går politisk fnidder i den.

Så scenen er sat. Du har givet et bud på, hvordan man skal lave nationalmuseum i 2030, hvor digitalisering vel er en art, som vi slet ikke kan forestille os i dag?

Ja, sikkert. Men jeg tror faktisk, at man skal satse på meget analoge oplevelser, fordi det er en god kontrast. Vores genstande kan noget dér. Et moderne museum som Moes-

“Jeg tror faktisk, at det analoge og det digitale går hånd i hånd. Det er ikke sådan, som mange tror, at det digitale fjerner det analoge, tværtimod intensiverer det behovet for de fysiske møder.

gaard er superdigitalt, men jeg kan også mærke en enorm efterspørgsel på oplevelser i grupper og på tværs af generationer. Vi har undersøgelser, der viser, at folk er meget interesseret i at røre ting, lugte ting, føle dem. Så det er ikke nødvendigvis digitale løsninger, der skal levere fremtidens museum. Det digitale vil selvfølgelig spille en stor rolle, men hovedpointen bliver at skabe æstetiske verdener. Æstetik er vigtigt, og det har kulturhistoriske museer i lang tid ikke taget seriøst. Det håber jeg også, at politikerne forstår.

Jeg tror faktisk, at det analoge og det digitale går hånd i hånd. Det er ikke sådan, som mange tror, at det digitale fjerner det analoge, tværtimod intensiverer det behovet for de fysiske møder. Der er opstået et meget større behov for sammenkomster og debatter, end før internettet kom. Og jeg tror, det vil blive udvidet yderligere. Vi får en endnu større vægtlægning af fællesskaber, kollektiver, foreninger – og behov for at komme ud i naturen.

Podcast og film og flere debatter

Hvis vi nu leger, at Nationalmuseet er en bastion, som ikke eksisterer uden store forandringer?

Og det vil være en katastrofe, for det er det eneste museum i Danmark, der har en forpligtelse til at fortælle hele Danmarkshistorien. Den sammenhængende fortælling er ekstremt vigtig, så det nytter ikke, at du som i dag ikke kan finde rundt i den, fordi museumsbygningen er, som den er, og du skal bruge flere dage på at forstå de særlige og gode forklaringer. Når folk går ud derfra, ved de stadig ikke, om bronzealderen lå før eller efter jernalderen. Så der ligger noget i, selvom det kan lyde kedeligt, at skabe et overblik.

Derudover vil der være en kæmpe efterspørgsel på debatter, som vi allerede har en del af. De her konkrete, fysiske mødesteder er den eneste modvirkning til den splittelse, som internettet skaber. Man skal selvfølgelig prøve at regulere det, men svaret er også at skabe andre rum. Og folk vil vildt gerne til foredrag. De vil gerne have analoge oplevelser – også med museumsgenstande som omdrejningspunkt. Store dele af kulturlivet ligger med store økonomiske problemer efter corona. Men samtidig er der sket en række innovationer, og hos os er en af dem vores mediehus, der hedder ”Vores Tid”, og som i løbet af den her periode har produceret rigtig mange podcasts, fået rigtig mange samarbejdspartnere og fået næsten en halv million downloads. Vi skal ikke kun have et museum inden for murene, men også være derude – vi er jo sat i verden for at formidle historie til så mange som muligt. Mediehuset har indgået samarbejde med 10 andre statsanerkendte museer, og målet er at udvide det med samt-

lige kulturhistoriske samlinger, så det bliver et sted, der producerer for hele den danske museumsverden.

Lige nu har vi kun to ansatte, men vores program, ”Den yderste grænse”, har haft flere hundrede tusinde lyttere, for vi lægger det også ud på vores egne platforme, og herfra spredes de til andre museers platforme.

Du har sørget for, at I tager ansvar for egen formidling, hvor man før i tiden har ventet på, at nogen skulle skrive noget eller anmelde en konkret udstilling. Her har du ønsket at være mere aktivistisk og inddrage andre kulturhistoriske museer?

Fuldstændig. Hvis vi går 15-20 år frem i tiden, er det os, der producerer *Vikings*, og modsat HBO’s serie bliver det faktabaseret. Vi er endeløse på indhold. Teknologien er blevet så billig, at institutioner som vores kan gå ind i filmbranchen. Udfordringen ligger i distributionen, men selv det kan vi gøre. Der er altså ingen grund til at tro, at vi ikke selv kan producere, for det gør vi allerede i mindre målestok. Indtil videre har det været podcasts, men på et tidspunkt bliver det også levende billeder.

Man kunne fra politisk hånd vælge at give nogle kanaler til det her område?

Det kunne man. Man kunne i hvert fald oprette en pulje, som man kunne søge. Det er en vigtig udvikling, og den kan gå hurtigt, modsat udstillingerne, som altid er sindssygt omkostningsfulde og meget, meget langsomme. De skal planlægges år forud, og der er lån og forsikringer m.v. De vil altid være

“Vi er helt klart en public service-institution, for selv om vi ikke kaldes det, er det vores opdrag.

rygraden, men det vil være en kæmpe fordel at have et medie, hvor eksperterne kan komme til orde lynhurtigt. Det er jo også samfundstjeneste i den forstand, at hvis der bliver produceret 100 procent forskning på Nationalmuseet – en gigantisk mængde af viden – så er det måske kun 10 procent, der ryger ud gennem udstillinger. Så hvor ryger resten hen? Ud til befolkningen? De læser lidt af den gennem populærbøger, men ellers ikke. Meget mere viden kommer nu ud i form af podcasts. Og så er vi også ved at være store på sociale medier, hvor vi når ud til mange tusinde danskere på for eksempel Facebook og Instagram. Her fortæller vi vildt mange spændende historier og formidler ny viden fra forskerne.

Det er ren public service. Vi er helt klart en public service-institution, for selv om vi ikke kaldes det, er det vores opdrag.

Mange vil sige, at de unge er historieløse, de er ikke en del af den kollektive hukommelse, rygraden, som du kalder den, for de sidder på TikTok og på gaming og er absolut ikke optaget af vores kultur. Er det sandt?

Det er det desværre, og derfor har vi en strategi på Nationalmuseet, der hedder ”Historien om os alle skal skrives i nutid”. Det er blot et andet udtryk for relevans. Folk spørger – og det er jo ikke et urimeligt krav: ”Hvorfor er det her vigtigt for mig?” Det skal vi kunne svare på. Vi er gået fra at tale om ’noget om historien’ til ’historien vil dig noget’. Før var det: ”Nå, men skal vi have noget om historie, så vi går på Nationalmuseet.” Det er ikke længere nok. Folk spørger! Vi står i klima-

krise, 40 procent af de kendte jobs forsvinder muligvis med digitalisering, og helt nye jobs, vi ikke kender endnu, opstår, demokratiet er under pres – ditten og datten. Giv mig nogle svar på de spørgsmål, der rører sig. Og det er historien, der skal give svarene på det. Det er derfor, den skal skrives i nutid. Historien skal forklare mit liv her og nu. Og når vi gør det, kommer folk. Det gode ved vores tid modsat 1990’erne er, at der er en kæmpe interesse for viden. Også blandt unge mennesker.

På Nationalmuseet er der på kort tid sket en enorm professionalisering af publikumsrejsen. Vi har i dag et familiepanel på 100 familier, hvor vi tester alting. Vi fik en million fra Kompetencefonden, som vi brugte til at udvikle Google-sprintprocesser til at måle, idéudvikle og teste af på publikum. Så den nuværende vikingeutstilling er blevet testet i hoved og røv. Det har været brugt i masser af år i DR og andre steder, men det sker først nu i den danske museumsverden, og det er en kæmpe udvikling, for du går fra at sige: ”Jamen jeg synes, det skal laves på den måde” og bruger millioner på det, og så er der ikke en kæft, der forstår det – til at sige: ”Okay, nu prøver vi det her af” og hiver folk ind, som siger ”jeg forstår det ikke”, og så må man lave det om og tilpasse det. Kritikerne siger: ”Det er for dumt, man giver bare befolkningen, hvad de gerne vil have.” Nej, overhovedet ikke. Man tester bare. Virker det, man har gang i? Der er meget hos os, der er blevet hældt af brættet på den konto.

Vi skal være klar til mediestorme

Og så kommer der brydninger. Jeg gætter på, at museumseksperterne ikke er så fornøjede med de her tests. Men det finder vel sit leje på et tidspunkt?

Præcis, og her var yderpunkterne selvfølgelig kedsomhedsknappen og Lyngvilds udstilling. Det skal ikke nødvendigvis være museets fremtid, men vi skal altså turde skabe overskrifter. Turde sætte ting til debat. Den vikingeutstilling, vi har nu, synes alle anmelderne er det mest fantastiske i verden. Og det er den også, for den er virkelig smuk og flot og har kostet utrolig mange penge. Men den sætter ikke noget til debat.

Er aktivisme et afgørende element for en statsinstitution som Nationalmuseet?

En del vil nok sige, at det er det ikke. Vi har været i forskellige former for mediestorme, og en af dem skyldtes en debat, vi kaldte ”Stoler du blindt på de kloge?“, hvor læge og coronaskeptiker Vibeke Manniche deltog. Det affødte den sygeste shitstorm. Men der var tre videnskabsfolk til at opponere, og vi tænkte: Skal vi holde fast, eller hvad? Her har jeg det sådan, at vi skal holde fast. Hvis vi vil undgå en polarisering som i USA, bliver en institution som vores med de bonede gulve nødt til at kunne huse en debat, hvor du også har yderpunkterne med. Ideen var, at vi skulle have de debatter, *mens* der blev skrevet historie. Og hun var – hun er – en del af coronahistorien, ligesom Men In Black er en

del af coronahistorien. Men der var meget af Danmark, som syntes, det var helt forkert.

Min holdning er, at Nationalmuseet er et rum for den demokratiske debat. Også for samtalen, som er noget lidt andet, og som er væsentligt mere sympatisk – og vigtigere i virkeligheden end debatten. Samtalen går jo på, at man sidder og taler sammen, og så er man faktisk villig til at skifte synspunkt. Det er grundlaget for hele den danske måde at tænke på. Alt, hvad vi har kært i Danmark, har samtalen som udgangspunkt, og den er under utroligt stort pres. Vi skal kunne huse de kontroversielle ting. Min holdning er, at museet er til for hele befolkningen. Det er dem, der betaler for det, så hvis museet ikke taler til dem, har det ingen legitimitet. Du kan jo ikke have et dødt monument – sådan som det har fungeret i mange år – over vores kulturarv, og som de mest veluddannede og den ældste del af befolkningen synes er fedt, mens resten ikke kommer. Så tjener det jo ikke det danske samfund. Og det siger jeg ikke for at lefle for det brede, for der skal også være museer og teatre for det smalle, men her taler vi altså om Danmarks Nationalmuseum. Det må være for den brede befolkning. Det synes jeg vitterlig.

Det er en kontroversiel position, du indtager, og som vel også kræver mod?

Ja, det er det, og jeg er ikke voldsomt modig, jeg er bare meganaiv eller blåøjet. I den for-

stand at jeg kaster mig med stor entusiasme ind i opgaven. Og har ingen forventning om, at jeg skal møde ondskab eller ubehageligheder. Det kan jeg godt se i bakspejlet, er rasende naivt.

Men alligevel siger du her for lidt siden: ”Det skal være muligt at huse debatter, selvom der er stor modstand og shitstorme.” Så du kaster dig ud i det, og du står faktisk fast?

Ja, det gør jeg jo. Men man kan heller ikke sidde i den stilling, hvis man mister modet. Det mister jeg nogle gange, og så skal jeg have det banket tilbage i kroppen. Jeg har heller ikke et problem med at bevare modet, så længe man diskuterer fænomener. Er det her rigtigt eller forkert – den slags brydninger betragter jeg som et sundhedstegn og et udtryk for, at Nationalmuseet har en vigtighed. Men jeg har et problem med personangreb. Det er ubehageligt. Og dér bliver jeg af og til tvunget til at spørge mig selv, hvordan jeg vil leve, og er det her det værd.

Jeg er ikke voldsomt modig, jeg er bare meganaiv eller blåøjet. I den forstand at jeg kaster mig med stor entusiasme ind i opgaven.

Har erkendt vigtigheden af **genstande**

Samtidig kan jeg sagtens indrømme, når jeg har gjort noget forkert. Jeg har haft møde med syv afdelinger i dag, og jeg siger til dem, hvad jeg set i bakspejlet gerne ville have gjort anderledes. For eksempel var det helt klart forkert af mig, at jeg ikke forstod, at museets udgangspunkt, dets DNA, er genstande. Jeg tænkte, at meget af det handlede om kommunikation og om nye fortællinger. Og det er jo ikke forkert, men jeg forstod ikke genstandens afgørende vigtighed. Museet består af et utal af forskellige kulturer og økonomier, og hvis du studerer bredden af dem, ser du opdragsvirksomheder, konservatorer, der skal hente penge ind, samlingsarbejdere, der sidder med danefæbehandling, og forskere, der forsker. Og det eneste, der binder de her mennesker sammen, er genstandene. De elsker genstande. Hvis jeg havde italesat det som udgangspunkt og sagt, at genstanden er afsættet for alt det, vi gør, var jeg blevet mødt med en meget mere lempelig holdning. De ville have kunnet se meningen med de forandringer, jeg ønskede. Jeg lagde ekstrem vægt på formidlingen, fordi det er her, pengene er, og så er det også her, der skal udvikles. Mens de andre – samlingsarbejderne med flere – følte, og med god grund, at de blev negligeret.

Dernæst kan man spørge: Hvad er det for en verden, som genstanden kan åbne? Den skal jo ikke bare stå i en montre, som den plejede at gøre, så hvordan åbner man verdenerne, hvordan skaber man en prisme, som man kan se gennem genstanden med, så

verden åbenbarer sig på en måde, den ellers ikke ville gøre? Kan man stille to genstande ved siden af hinanden, som ikke kulturhistorisk hænger sammen, men der åbner sig en form for spænding mellem dem? Det her sagde jeg faktisk til mine medarbejdere i dag, og man kunne mærke et lettelsens suk, og det er helt reelt. Her har jeg ikke været dygtig nok. Jeg havde ikke forstået, hvad DNA'et er i den organisation, jeg kom ind i, hvilket er ret utroligt, for det er jo totalt indlysende. Måske skyldes det, at jeg kommer fra universitetsforskning. Jeg har samlet ind, jeg har registreret, jeg har været udstiller. Jeg har gjort alt det, som de også har. Men jeg er aldrig blevet betragtet som et rigtigt museums menneske, og det er nok, fordi jeg ikke har knuselsket den dér genstand på den rigtige måde. Og det var en kæmpe fejl, da jeg tiltrådte den her stilling.

I dag kan jeg blive meget optaget af genstande, særligt når jeg kommer ind på de områder, hvor jeg selv arbejder. Så bliver jeg helt fortryllet, så det er meget vigtigt at gøre sig klart, at fremtidens nationalmuseum stadig vil være et genstandstungt museum. Modsat Jelling, som har meget få genstande. Det her er et museum fyldt med genstande, og så er udfordringen, hvordan vi fortryller verden med dem.

“Det her er et genstandstungt museum, og så er udfordringen, hvordan vi fortryller verden med dem.”

Men du virker fortvilet over de her seks kilometer genstandsmontre. Hvor meget skal vises fremover? Og skal man i højere grad kunne føle og røre ved tingene?

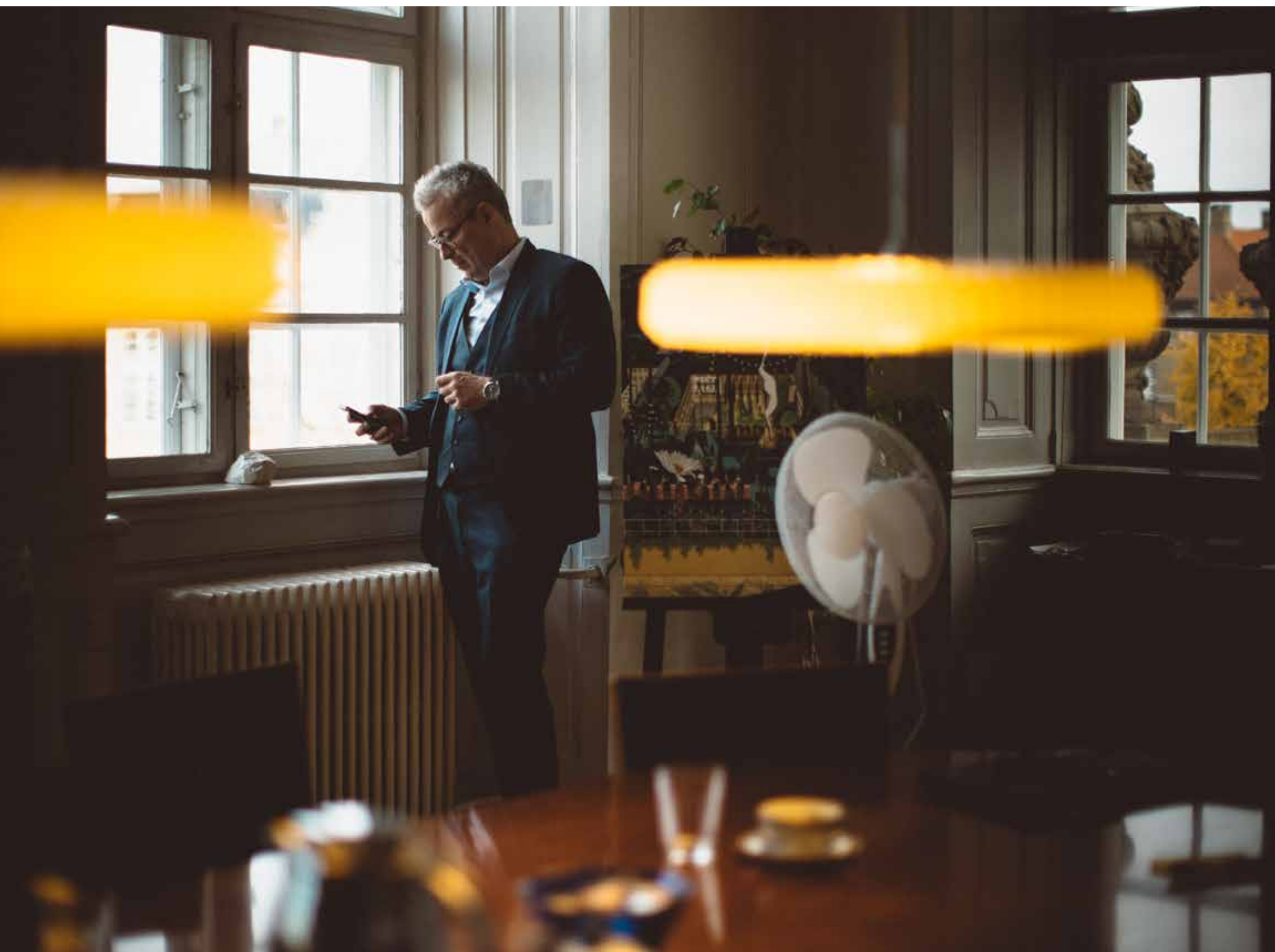
I udgangspunktet, ja, i dag er 42.000 genstande udstillet på seks kilometer, og det er rigtig meget at skulle kapere for gæsten. I mange tilfælde er det svært for publikum at vide, hvad de skal fokusere på. Øksen, der huggede hovedet af Struense, står sammen med et eller andet kar. Der er ingen, der kan orientere sig i det. Jeg synes personligt, at der skal være færre genstande, men det er bestemt ikke alle, der er enige i det. Men i hvert fald skal genstandene fremvises på en helt anden måde, hvor folk kan orientere sig i, hvad der er vigtigt, og hvad der ikke er. Du kan stå foran en mumie og sige: "Wow, den er 3.000 år, det er godt nok gammelt." Det er den laveste grad af effekt. Så kan den mumie åbne en hel verden at forstå liv og død på. I det gamle Egypten mumificerede man med henblik på, at sjælen kunne rejse på bestemte måder. Og det giver så en lidt større oplevelse. Men mumien skal allerhelst blive konkret relevant for beskueren. Jeg ved ikke lige hvordan, men du kunne måske udstille mumien sammen med en genstand fra vores tid eller stille den sammen med andre genstande om døden og lave en associationsrække af perspektiver på døden: Hvordan er de forskellige forhold til døden og forskellige måder at behandle den døde krop på?

Den kode er ikke blevet knækket endnu på noget museum, så det skal opfindes. Det er her, nøglen ligger. Det er ikke nok at vise, at så kom der en andelsbevægelse, og så kom der en arbejderbevægelse, og så kom der vel-

færd. Hvordan er de værdier vigtige for dig her og nu? Hvordan taler de til dig, når du går ud? Den opgave er ikke let. Men det må kunne lade sig gøre på en eller anden måde. Det er jo fint nok at se, at det ene følger det andet, men hvis du ikke kan bruge det i dit liv, hvis du ikke kan rationalisere med det, føles det ligegyldigt for mange mennesker. Så kan du lige så godt sætte en videofilm på med Kjersgaards Danmarkshistorie.

Den erkendelse, du nu er nået frem til, er et godt eksempel på, at du er den rette til at føre museet ind i en ny tid.

Den her form for handling har jeg aldrig haft et problem med. Det minder om videnskab, hvor man skal udvikle noget, og så prøver du en masse af og må undervejs sige: "Føj, hvor jeg fejler." Hvis du ikke kan det, bliver det totalt uinteressant. Jeg kan huske, at jeg forvildede mig ind på en konference for styrelser. Det var godt nok deprimerende. Oplægsholderne stod alle sammen med lange strategiplaner, der ligesom forplantede sig hele vejen ned gennem organisationen, og prøvede at bilde os andre ind, at der var så meget styr på det, at selv telefondamen vidste, hvordan hun skulle tage telefonen. Og som antropolog ved man, at de er fulde af løgn. Den store forskel ligger i, hvad folk siger, de gør, og hvad de rent faktisk gør. Det er helt uinteressant at lave strategiarbejde, hvis du bare kører det igennem og foregiver og siger la-la-la, og så bliver verden helt sikkert, som jeg siger, ud fra den her strategi. Det interessante er, at du kan blive klogere. Her ligger implicit, at du anerkender de fejl, du har lavet.

Mere ro og **tid** til at komme i dybden

Du mærker det her lettelsens suk hos dine ansatte. Tror du, det kommer til at betyde en anderledes dialog?

Ja, det tror jeg. Det betyder rigtig meget, at jeg siger og mener det her om genstandene. Vi har en tillidsmand, som er kirkekonsulent. Det er også et område, jeg har ignoreret totalt, hvis jeg skal være ærlig, og han siger til mig: ”Du er simpelthen nødt til at interessere dig for den del af museet.” Og så siger jeg: ”Det har du sgu ret i”, og så går jeg konsekvent til værks, inviterer kirkekonsulenterne op og lytter til dem, og kirkeområdet er jo vildt spændende – en verden, jeg overhovedet ikke kendte. Det er en meget stor del af museet, og samtidig er det et kæmpe videnskabspotentiale, hvis det bliver bundet sammen på den rigtige måde. Helt generelt bruger jeg en stor del af min tid nu på at dykke ned i de dele af museet, som jeg ikke tidligere har haft tid til.

Efter fire år graver du dig ned. Man siger jo også, at det tager tre-fire år for rigtigt at komme ind i et område.

Pengene fossede ud, vi skulle skære ned, og der skulle leveres på publikumssiden. Så jeg lagde ud med at kaste en håndgranat, og så er der selvfølgelig noget oprydningsarbejde bagefter, og det har jeg taget på mig. Jeg synes, det kører meget godt nu.

Samtidig er der en god innovationskraft på museet nu. Der er en masse fantastiske mennesker ansat på museet, der har taget udviklingen til sig, og det har skabt kreativitet, så nu kan jeg tillade mig at dykke ned i andre ting, fordi jeg ikke behøver være inde over det innovative på samme måde længere.

Nu handler det mere om at binde det her klassiske museum op med nye tiltag. Det er en stor opgave, og det kræver, at jeg forstår dem, der arbejder med det, og at der skabes et tillidsfuldt forhold mellem de kreative mennesker, der skal formidle, og dem, der har den viden, der ligger til grund for formidlingen. For du kan ikke bare hive viden ud af fagfolkene og så kaste dem ud af rummet. De skal ind og være medskabere af udstillingerne. Det er et kæmpe logistisk og svært arbejde, men helt nødvendigt.

I krydsfeltet sker der jo **altid** noget nyt

Danmark leverer faktisk nogle af verdens bedste museer. Strandingsmuseet (ved Thorsminde, red.) er helt fantastisk, Moesgaard Museum (ved Aarhus, red.) er også fantastisk og scenografisk flot, men du forstår desværre ikke, hvorfor den eller den historiske begivenhed eller epoke er relevant for i dag.

Jeg kunne godt tænke mig at udvikle en form for udstilling, som går mere i retning af en montage end en associationsrække, som man gør det nu. Men jeg ved ikke, om jeg tør. Jeg læste i sin tid en mastergrad i visuel antropologi i Manchester, hvor jeg også fik mit første job som lektor. Vi blev trænet i at lave etnografisk observerende film, hvor du står op og filmer, og hvor det nærmest er en forbandelse at klippe i filmen, fordi man bryder med den levede tid. Jeg var dybt fascineret af tidlig sovjetisk filmkunst, Eisenstein og Vertov, som brugte montagen helt ekstremt. Stilen døde ud, og den amerikanske filmtradition tog over, og her er alt en fortælling, alt er et narrativ. Den sovjetiske montagestil er interessant, fordi der ikke er noget narrativ. Især Vertov, der lavede en meget berømt film, *The Man and the Movie Camera*. Han var superrevolutionær og bankede en masse sovjetiske byer sammen til en idealby for det nye Sovjet, men der var ingen narrativer. Du følger ikke en karakter eller nogen som helst udvikling, og i virkeligheden fatter man ikke rigtig noget. Ved siden af filmproduktionen skrev han digte, sådan noget som: ”Jeg er en maskine.” Helt futuristisk: ”Jeg kan være alle steder på én gang.” Men den stil er gået tabt.

Det er meget risikabelt at banke ting sammen uden et subjekt, uden et narrativ, fordi vi er så opdraget med det. Men hvis man virkelig skulle eksperimentere, er det måske den vej, vi skal gå. Risikabelt ad helvede til. Jeg fattede ikke de af hans film, som skulle vises til russiske bønder, og de fattede heller ikke noget. Men projektet var og er interessant.

Måske er montagemetoden i virkeligheden meget egnet til udstillingsmediet, som har svært ved at udforme et klart narrativ. De fleste udstillinger er vanskelige for folk at forstå, fordi de kommer ind og kan ikke orientere sig: Hvad er vigtigt, og hvor skal jeg gå hen? Her ville montagekunsten være en kraftfuld nyskabelse. Eksempelvis kunne det være interessant, at Grauballemanden ikke bare var en jernaldermand, der er blevet ofret, men at man ser overordnet på, hvad det vil sige at være et offer. Man kunne sammen med ham udstille en af de plastknøglers, som hang om halsen på iranske soldater, når de blev sendt ud i krigen mod Irak. En lille plastknogle til paradiset og så ud over bombefeltet. Den kontrast er en montage af to typer ofre, der kaster perspektiver på hinanden.

De fleste udstillinger er vanskelige for folk at forstå, fordi de kommer ind og kan ikke orientere sig: Hvad er vigtigt, og hvor skal jeg gå hen? Her ville montagekunsten være en kraftfuld nyskabelse.

Eisenstein og Vertov

Sergei Mikhailovich Eisenstein, 1898-1948, var sovjetisk filminstruktør og en af pionerne bag det filmsprog, vi kender i dag. Han anvendte en særlig montage teknik i sine film, som byggede på en teori om, at hvis du sætter forskellige optagelser sammen i en bestemt rækkefølge, kan du fortælle en større og mere let afkodelig historie, end enkeltdelene i sig selv berettiger til. Eisenstein er verdenskendt for stumfilmen *Panserkrydseren Potemkin* fra 1925, der skildrer mytteriet i Sortehavsflåden i 1905.

Dziga Vertov, 1896-1954, var en sovjetisk pioner inden for dokumentarfilm og nyhedsfilm. Han skrev en del filmteori og kaldte kameraet for sit ”andet øje”. I 1920’erne instruerede han en række propagandafilme for det kommunistiske styre. Vertov er mest kendt for filmen *Manden med kameraet* fra 1929.

Uden bestyrelse, ingen forandring

Hvad ligger der bag ideen om en ny museumsbygning, ud over at vi skal have noget nyt og tidssvarende?

Fleksibiliteten er helt afgørende, for hver gang man har lavet en museumsbygning op gennem historien, har den været outdated efter en generation, fordi behovene har ændret sig. Men også fordi videnskabelige indsigter i historien ændrer sig med lynets hast. Vi genskriver historien som aldrig før med nye naturvidenskabelige metoder, som går ind og redefinerer arkæologien. Min bror (Eske Willerslev, biolog og professor, red.) er mester i det, han laver DNA-analyser og finder ud af, at de første mennesker kom nogle helt andre steder fra, end vi tidligere troede. I dag er du fuldstændig fastlåst i den her museumsbygning, når du opdager, at Egtvedpigen kommer fra Tyskland. Så står der et lillebitte skilt om, at det gør hun måske, men i virkeligheden burde man kunne åbne væggen og udbygge hele den fortælling.

Men jeg må også bare erkende, at nogle af mine ideer måske vil møde så meget modstand, at det ikke nødvendigvis folder sig sådan ud. Verden er jo ret konservativ, og her tænker jeg ikke på de ansatte, men på anmelderne. Man bliver overrasket over, at der også findes en sådan konservatisme inden for kulturverdenen.

Du kæmper for en folkelighed og får på puklen for det – har du det sådan, at du tager kampene for noget større?

Da jeg tog jobbet, troede jeg ikke, jeg skulle bygge, jeg hader byggerier – hvor mange stikkontakter skal der være, udregninger og alt muligt – men jeg gør det, fordi det er nødvendigt. Faktisk skulle det være gjort af min forgænger eller forgængerens før, det er sidste udkald, for bygningerne er så nedslidte og gammeldags og tilbagestående, at der ingen fremtid er for Nationalmuseet, medmindre man får en ny ramme at udleve det i. Det er jo hovedmuseet i Danmark,

det skulle være det ypperste inden for alt. Men så går man ind og kigger – og så ligner det noget fra 1980'erne. Og det er det så også. Det er et megaprojekt, jeg sætter i gang, en total ombygning af det gamle. Alle udstillingerne skal ud, og nyt skal ind.

Og dit mandat er politisk: Der skal ske noget med museet?

Det er faktisk et historisk vigtigt øjeblik, for frem mod 2030 står museet over for et kæmpe generationsskifte. Så man har lige nu mulighed for at gøre noget helt nyt og anderledes. Vi har 730 ansatte. Og i hundredevis af millioner i bevilling, men jeg har ingen at sparre med, sådan som andre ledere har. Og samtidig bruger ministeriet med henvisning til armslængdeprincippet ikke meget energi på sådan et projekt, som jeg sætter i gang nu. Men man kan ikke sætte nogen til at forandre, uden at der er en bestyrelse, der bakker op. For når man forandrer, kommer man i modvind. Min chef er en kulturminister, og ministeriet skal i første omgang beskytte mi-

nisteren, når man kommer under angreb, og så står du dér og glor alene. Det er gået op for mig, hvorfor alle mine forgængere var så anonyme. Det er ikke, fordi man valgte kedelige direktører. De tidligere kendte bare systemet godt nok til at vide, hvordan det virker. Derfor har jeg brug for en bestyrelse, som kan bakke mig op i mine forandrings-tiltag, så skal jeg nok tage fat!

Jeg kommer til at skabe den økonomiske ramme, men jeg har som sagt ikke nødvendigvis ambitioner om at være den, der klipper snoren. Hele museet kan begynde at arbejde med tanker om nye udstillinger, så selv om der kommer en anden til, ligger der noget i DNA'et, som får lov at leve. Det gør ikke noget, hvis det ikke bliver, som jeg forestiller mig. Der er noget usundt i at lave monumenter over sig selv, det skal man ikke – men jeg tænker, det bliver mit *legacy*, at jeg forhåbentlig får sat processen i gang, mere end bare på et stykke papir.

Ranes yndlingsmuseer

I DANMARK

Strandingsmuseet, Thorsminde
Museet fortæller om strandinger ved den jyske vestkyst og befolkningens møde med søfolk fra hele verden.

Moesgaard Museum ved Aarhus
Specialmuseum for arkæologi og etnografi. Primært dansk samling, men bringer også særudstillinger fra andre dele af verden.

Tirpitz, Blåvand

Museet er indrettet i en ombygget bunker. Beretter om livet på vestkysten, også under 2. verdenskrig.

I UDLANDET

Quai Branly i Paris

Viser den oprindelige kunst og kultur i Afrika, Asien, Oceanien og Amerika.

Pitt Rivers i Oxford

Udstiller arkæologiske og etnografiske genstande fra hele verden.

Der er en kæmpe viden derude, som aldrig bliver omsat til visdom, fordi de mennesker, der ved tingene, ikke har magt eller kapacitet til at ændre på noget eller aldrig bliver spurgt.

Det offentliges tragedie?

Hvis jeg så siger til dig: Viden, som ikke konverteres til visdom, er ubrugelig. Hvad siger du så?

Der er utrolig meget viden derude, som ikke er konverteret til visdom. Og det er en stor fejl, at man opererer med, at nogle bestemte segmenter skal levere visdommen. Jeg har et godt eksempel, fra da jeg var direktør i Norge. Jeg forsøgte at redde museet (Kulturhistorisk Museum på Universitetet i Oslo, red.) økonomisk ved at lave idéudvikling, hvor hver medarbejder havde ret til at kalde ind til en ‘magisk cirkel’ i arbejdstiden, hvis de så et problem. Det kunne være småt, det kunne være stort. “Klokken halv fire på torsdag kalder vi ind til en magisk cirkel”, og så kunne de, der ville, møde op, og indkalderen fortalte så kort som sit problem, for eksempel: “Hver dag ser jeg en kø foran billetlugen, hvordan løser vi det?” Så sad folk og legede, og pointen var, at i den magiske cirkel var alles ideer lige gode. Professorens og sekretærens tanker talte lige meget. I de fleste tilfælde var der konturerne af en løsning i løbet af halvanden time. Dagen eller ugen efter blev der så indkaldt til magisk cirkel igen, nogle faldt fra, andre kom til – det var helt frivilligt. I de fleste tilfælde blev der i løbet af bare to magiske cirkler formuleret et helt konkret forslag til problemløsning, som kunne sendes frem til ledelsen. Det sværeste var at komme ud af de hierarkiske roller, du ved: “Hvad kan jeg nu tillade mig at sige.” Men da folk først forstod tankegangen, væltede det ind med ideer, mange af dem totalt implementerbare. Økonomien var så dårlig, at du ikke kunne hyre et konsulentfirma, der var ikke engang råd til en enkelt konsulent, og i stedet tappede vi ned i den viden, der var i organisationen. Den, der havde kørt trucken i seks år, havde måske tænkt: “Hvis man bare gjorde tingene sådan og sådan på magasinet, så ville man godt nok spare tid.” Der var bare aldrig nogen, der havde spurgt ham.

Det er et billede på samfundet. Der er en kæmpe viden derude, som aldrig bliver omsat til visdom, fordi de menne-

sker, der ved tingene, ikke har magt eller kapacitet til at ændre på noget eller aldrig bliver spurgt. Men den er da gigantisk, er jeg sikker på. Og især i den offentlige sektor, hvor man bliver ved med at indføre topstyrede modeller i stedet for at tappe ned i sygeplejerskens verden og lave magiske cirkler. Grundlæggende har New Public Management fordyret tingene helt enormt. Og gjort de offentligt ansatte ulykkelige. I hele den vestlige verden.

Én ting er, at du har en masse ulykkelige offentlige ansatte, men det mest bekymrende er, at kontrakten mellem borger og stat er på spil. De fleste af os betaler villigt en meget høj skat, fordi vi har en forventning om, at vores gamle mor bliver passet af en hjertevarm sygeplejerske, og vores dreng eller pige bliver undervist af en entusiastisk skolelærer. Det kald, som har drevet de sek-

torer, har man systematisk undermineret til et punkt, hvor sygeplejersken er totalt træt, og skolelæreren står og repeterer et curriculum, som er dikteret ovenfra. Og hvad bliver resultatet? På et eller andet tidspunkt siger borgerne: “Hvis min mor skal have en okay alderdom, må jeg betale en privat forsikring til hende.” Man har smadret den offentlige sektor ved at tage kaldet væk. Og her har pressen og politikerne en enorm skyld, for når man finder en gammelmor med tisseble og udskammer personalet, reagerer politikerne straks ved at stramme reglerne. I stedet for at forsvare personalet og sige, at vi har en høj kvalitet af mennesker, der virkelig brænder for arbejdet, og vi har tillid til dem, og ja, så en gang imellem sker der noget, som vi må tackle.

Du skal decentralisere og genskabe glæden

Så det er både de ansatte i den offentlige sektor og dem, der modtager ydelserne, det går ud over. Det er altså en rigtig stor tragedie?

Det er en kæmpe tragedie, som man virkelig bør gøre noget ved. Den første reform, jeg lavede på Nationalmuseet, var et ret revolutionerende greb – jeg decentraliserede hele imperiet, sådan at de 18 underliggende museer fik autonomi. Hvilket betyder, at når de laver penge, beholder de dem selv – de skal dog alle betale en slags skat til centraladministrationen, men det er dét. Før skulle alle beslutninger over København, og hvis de sparede et sted derude, kunne de ikke regne med at kunne bruge pengene til en ny stilling, for de blev bare taget centralt.

Sagens kerne, som er meget teknisk, er: Hvordan kan du decentralisere en økonomi, samtidig med at du skal gå i nul, som man skal inden for staten? Det har vi fundet en løsning på, som er, at vi i statsbudgettet på 200 millioner lægger nogle procent ind som en bufferzone, sådan at de lokale museer kan lægge et eventuelt overskud dér og beholde dem. Vi lægger til og trækker fra og gør ved i løbet af året, således at vi kan ramme det nul. Det er ret revolutionerende, for det er et hovedproblem i sektoren, og folk siger altid: “Du kan ikke decentralisere, for du skal økonomisk ramme et nul.” Men det kan man rent faktisk. Det kræver blot nogle greb. Og det er den bedste reform, jeg har lavet, og den, folk har været glædest for. Alle besøgs-

“Hvis du vil have glæden tilbage i den offentlige sektor, skal folk have indflydelse på deres eget arbejdsliv.

steder udvikler sig, fordi der er et incitament for det. Vicedirektøren (Nationalmuseets ansvarlige for de 18 museer, red.) bestemmer ikke over dem, men er blot sparringspartner for at få det bedste ud af de ideer, som de har, og er selvfølgelig også repræsentant for deres interesser i administrationen.

Det er bare rigtig vigtigt, at du også har en central del, som kan understøtte det lokale i større projekter, når det er nødvendigt. Og hvis du bare kaster dem ud i autonomien, og de fejler, bliver det negativt. Så du skal have noget sikkerhed, sådan at når Krigsmuseet eksempelvis skal lave noget nyt om krigen, så sætter vi centrale ressourcer af til at hjælpe med at udvikle det.

Hvis du vil have glæden tilbage i den offentlige sektor, skal folk have indflydelse på deres eget arbejdsliv, og de skal kunne se frugterne af det, de yder lokalt. Det kan så give andre problemer. Vi har eksempelvis haft stor uenighed om et branding-logo, hvor alle udviklede deres egne udgaver, og det er både hamrende dyrt og uhensigtsmæssigt, for vi hænger jo stadig sammen, så vi i centralen måtte argumentere for i det mindste at bruge samme skrifttype. Et andet problem er, at de lokale museer bliver ret uinteresserede i, hvad der foregår centralt. Men det er

fair nok, så længe de udvikler sig og kører derudad. Jeg prøver at skabe netværk mellem dem, så de kan bruge hinanden. Men sagen er – som det er alle steder – at folk er hårdt ophængt og har meget lidt overskud til at gå ind i sparring med de andre enheder.

Noget andet fornuftigt, vi har indført på museet, er, at vi har delt drift og udvikling op. Vi tager på todages temaseminar i direktionen sammen med vores udviklingsteams otte gange om året, hvor vi kun fokuserer på udvikling, og så drifter vi i dagligdagen, for ellers bliver udviklingselementerne ædt op af drift. Vi har fordelt de strategiske projekter mellem os og har så ansvaret for at fremlægge, hvordan det står til. Og så har vi en rød, gul, grøn lampe for hvert strategiske projekt, som vi går efter i sømmene, og når det strategiske projekt er kørt ind i drift, ryger det ud af vores scenarie. Det er klart den sjoveste del af jobbet, de her otte gange årligt, hvor vi er væk fra museet, for i dagligdagen er det bare excelark og økonomi og krisehåndtering af forskellige ting. Jeg klager ikke, men det er min største sorg. I mit gamle arbejde brugte jeg måske 20 procent på drift og 80 procent på udvikling. I det her job er det omvendt.

Nationalmuseet består af Prinsens Palæ ved Frederiksholms Kanal i København og derudover af en række andre museer og enheder i København, på Sjælland og Møn og i Jylland. Samlingerne blev grundlagt i 1650 af Frederik 3. og blev flyttet til Prinsens Palæ i 1853. Først i slutningen af 1800-tallet blev det kaldt Nationalmuseet.

Nationalmuseet i København

Frilandsmuseet Det Gamle Danmark

Kronborg Slot

Christiansborg Slot

Krigsmuseet

Frihedsmuseet

Musikmuseet

Kongernes Lapidarium

Kongernes Jelling

Frøslevlejrens Museum

Klunkehjemmet

Brede Værk

Eremitageslottet

Liselund Slot

Nationalmuseets Kommandørgård

Skibene (Peder Skram, Fulton, Anna Møller m.fl.)

Trelleborg

Længslerne og efterlivet

Længslen efter at have en familie og længslen efter friheden og de uvisse vidder strides i Rane Willerslev. Som familiefar kan han ikke længere bare rejse, og han kompenserer for længslen ved at gå på jagt. Den sibiriske sanselighed og overenskomst med naturkræfter har dog sat sig i museumsdirektøren, som stadig forbinder sig med træers og dyrs åndelighed. I forlængelse heraf ønsker han sig en begravelse som tjuktjernes og tror på en rejse til efterlivet, som de gør.

Dengang jeg boede i en bjælkehytte i Sibirien, og vi var ved at sulte ihjel, var både den frygteligste og den lykkeligste tid i mit liv.

Kan du definere, hvad der har været eller er din største længsel i det her liv?

Der er to længsler i mit liv. Og de strider mod hinanden. De er meget svære, nærmest umulige at forene med hinanden. Jeg har haft en enorm længsel mod at have en familie. Det lyder jo virkelig ueksotisk, men det at have et ankerpunkt. Længslen var, at det skulle være i Danmark. Jeg er uddannet i England, hvor jeg boede i 11 år og havde mit første lektorat, og i min verden – forskningsverdenen – er det på ingen måde givet, at du kommer tilbage til dit fædreland. Men jeg havde en stor længsel mod at komme tilbage til Danmark og få en familie, hvilket gjorde, at jeg opsagde min meget prestigefyldte stilling i Manchester og i stedet tog til Aarhus.

Samtidig har jeg en enorm rastløshed og udlængsel. De to ting er uforenelige. Mit første ægteskab faldt sammen på grund af den uforenelighed. Så en af grundene til, at jeg er så glad for det job, jeg har nu, selvom jeg arbejder meget – nogle vil sige ufattelig meget – er, at jeg stadig kommer hjem hver dag og vågner op sammen med min kone og min søn og har mine to piger jævnlige. Det er altså et forsøg på at forene de to sider, men samtidig kan jeg mærke en sindssyg udlængsel. Derfor er jeg desperat for at få et sted i Sverige, hvor jeg kan skyde nogle dyr. Gå på jagt. For jeg kan ikke bare trives i ... jeg savner vildmarken. Det får jeg ikke rigtigt i Sverige, men jeg får noget, der minder lidt om det.

Hvad er det, du savner?

Jeg tror, det er bare at være. Dengang jeg boede i en bjælkehytte i Sibirien, og vi var ved at sulte ihjel, var både den frygteligste og den lykkeligste tid i mit liv. Det er lidt som at komme til en erkendelse af, at man ikke behøver alle de her materielle ting. Det bliver fuldstændig klart for dig, når du bor midt ude i ødemarken. For når du har spist din dåse-mad, bliver dåsen ikke bare smidt ud, den bliver stillet op på hylden og senere brugt til noget andet. Intensiteten i al

Vi har mistet vores sanselighed. Derfor er efterspørgslen efter naturoplevelser og analoge oplevelser eksploderet, for vi har et behov, der ikke er dækket i den måde, samfundet har udviklet sig på.

nærvær bliver helt ekstrem. Ikke kun mennesker imellem, men også med alt, der er omkring dig. Da jeg kom hjem fra det feltarbejde, var jeg småtosset, og den kæreste, jeg havde på det tidspunkt, ville fjerne mine geværer, fordi hun kunne mærke, at jeg var underlig. Jeg kan huske, at jeg gik på gaden og så et stykke snor, og så tog jeg det op og puttede det i lommen, for man kunne jo altid bruge det til et eller andet, ikke?

'Det hellige nu' er fuldbyrdet, når man er i ødemarken. Du bliver tvunget væk fra alle mulige tanker og bekymringer. For hvis man har dem, skyder man ikke noget. Du skal simpelthen være i nuet.

Nogen vil mene, at nuet ikke eksisterer – filosofisk set. Heidegger (tysk filosof, red.) mente, at vi er kastet frem i tid, og at det er sådan, vi bliver mennesker. Men den udbredte optagethed af mindfulness er vel et forsøg på at være i det her hellige nu. Og vi har enormt svært ved det. Rigtig meget af det moderne menneskes tid og indsats går på at forsøge at være i nuet. Det skyldes også, at rigtig meget af vores manuelle arbejde er forsvundet. Når du arbejder med hænderne, er du tvunget til at være i det, du laver – for ellers bliver det forkert. Vi har mistet vores sanselighed, så det er blevet en udfordring for os at sanse verden. Derfor er efterspørgslen efter naturoplevelser og analoge oplevelser eksploderet, for vi har et behov, der ikke er dækket i den måde, samfundet har udviklet sig på.

Heidegger

Martin Heidegger, 1889-1976, var tysk filosof og eksistentiel fænomenolog. Hans mest berømte værk er *Sein und Zeit*, der blev udgivet i 1929 og er oversat til et væld af sprog. Den blev først udgivet på dansk med titlen *Væren og tid* i 2007. Heidegger beskrev i dette hovedværk mennesket som en væren, der altid er til stede. På tysk *Dasein*. Han anvender et begreb som 'kastethed', at menneskets tilstedeværen er 'kastet' ind i en given situation. Hans tænkning fik vidtrækkende indflydelse på vestlig filosofi i det 20. århundrede, idet han blandt andet introducerede begreber som eksistentialisme, hermeneutik og dekonstruktion.

Er evnen til at være i nuet en forudsætning for at være et 'rigtigt' menneske?

Det er vel en forudsætning for lykke. For når vi ikke formår at være i nuet, bliver vi ulykkelige mennesker. Det vilde er, at mennesket har kunnet tilpasse sig sindssyge forandringer. Vi er gået fra at gå rundt i skovene til at være agerdyrkere til at være industriarbejdere, til at leve i byer – så det vil være at gå for langt at sige, at der er en særlig måde at være menneske på. Når det er sagt, vil jeg mene, at vi evolutionært stadig er jæger-samlere, for hvis jeg overtog et barn fra en jæger-samlerfamilie og opdrog det, ville det kunne blive ligesom mig, ligesom os. Men når vi taler om *well-being*, hvordan vi trives, er der ingen tvivl om, at vi siden agerbruget har lagt så meget vægt på materiel tryghed og på at komme sult og sygdom til livs, at det har været på bekostning af noget andet. Vi skal ikke tage fejl af, hvor meget det har forandret verden, at vi har villet trygheden så meget. Den generelle fattigdom er reduceret, vi er nu næsten otte milliarder mennesker på kloden, primært løftet af teknologiske landvindinger. Så mange mennesker ville ikke kunne leve som jæger-samlere, så selvfølgelig kan vi ikke gå tilbage til den livsstil. Men hvis vi bruger jæger-samlersamfundet som optik og kigger på os, hvad kunne vi så forandre? Vi kan omskrive os selv i deres billede, uden at gøre det 1:1. Hvad hvis vi delte al land? Hvad hvis vi fjernede privat ejendomsret? Hvad hvis vi omgikkes naturen som noget helligt? Det er oplagt at lade os inspirere af jæger-samlerne, for miljø- og energikrise er genereret af agerbrugssamfundet, så vi skal tilbage til tiden, før det indtraf.

Drevet af en meget stærk vilje

Hvis du tænker tilbage på ekspeditionerne til Sibirien, som du har brugt så meget af dit liv på, kan du så sige, om drivkraften har været vilje eller længsel?

Det var drengedrømme, der blev opfyldt. Da min tvillingebror og jeg som 10-årige løb rundt i Sverige på familiens ødegård, eksperimenterede vi med overlevelsesteknikker og læste rejseberetninger af Helge Ingstad og Knud Rasmussen, og så blev drømmene skabt. Vi tog til Lapland som 13-årige med nogle venner og endte med at vandre alene, alle andre var vendt om, men vi fortsatte bare derudad med de her frygtelig tunge rygsække, fordi alt var på spil. Selvom det var helt ulideligt, ville vi partout gennemføre, for vi vidste, at hvis vi gav op, ville det være enden på den drengedrøm. Siden tog vi til Nordfinland og sejlede i kano, og vi vandrede andre steder. Og hele tiden havde vi tanken om, at når vi var færdige med gymnasiet, skulle vi ud på en rigtig opdagelsesrejse, en ekspedition i kano.

Vi troede, at det skulle være i Nordvestterritoriet i Canada, for det var den ødemark, man kendte til i Vesten på det tidspunkt. Men da vi gik i 3. g, kom Gorbatsjov til og begyndte at åbne Sovjet, og så tænkte vi: ”Hold kæft, tænkhvis vi kan komme ind i Sibirien.” Ingen vidste, hvad der var derinde overhovedet, så vi fik fat i nogle ekskommunister, som havde forbindelser til Irkutsk nede ved Mon-

goliets grænse, og de tog på sig at organisere helikopterudflyvninger og så videre. Vi fik transporteret kanoer og udstyr derover og anskaffede os geværer og fandt russere som medlemmer af ekspeditionen: en pelsjæger fra Irkutsk og en religionsprofessor, som i virkeligheden ønskede sig en selvmordsaktion og tænkte: ”Den dér tur tager jeg med på.” Og så annoncerede Eske og jeg efter to danskere og fandt en løjtnant samt en skovarbejder, som var medlem af Glistrups Trivselsparti, så vi var ude hos Mogens Glistrup og få kigget på kontrakten og fældede et træ i haven for ham – sort selvfølgelig – og så kom vi endelig afsted, og det var fantastisk.

Vi blev fløjet ud i ødemarken, og i sådan en kano kan man have proviant til to uger, men vi skulle være afsted i tre måneder, så vi skulle fiske og jage undervejs for at klare os. Man ved jo ikke, hvordan det kommer til at gå. Men pelsjægeren var vores garanti for overlevelse, og det gik jo også meget godt, selv om vi var ude i en række dødsensfarlige situationer undervejs.

Selvom det var helt ulideligt, ville vi partout gennemføre, for vi vidste, at hvis vi gav op, ville det være enden på den drengedrøm.

Helge Ingstad og Knud Rasmussen

Helge Marcus Ingstad, norsk opdagelsesrejsende, døde i 2001, 101 år gammel. Han var oprindelig jurist, men solgte sin advokatpraksis og tog til Canada, hvor han levede som pelsjæger sammen med en lokal indianerstamme i tre år. Hjemvendt herfra skrev han bestselleren *Pelsjægerliv i Canada*. Han arbejdede siden for den norske regering som udsendt ’sysselmann’ (ledende forvalter eller embedsmand) i både Grønland og på Svalbard. Begge steder skrev han ligeledes bøger, som blev oversat og fik et stort publikum. Han blev gift med en 20 år yngre antropolog, med hvem han siden rejste til andre af klodens oprindelige folk, herunder apache-indianere i Mexico og indlandsinuitter i Alaska. Hele livet forskede og skrev han, og han blev tildelt en række ærestitler i både Norge, Canada og USA.

Knud Johan Victor Rasmussen, grønlandsk/dansk polarforsker, født 1879 i Jakobshavn, nu Ilulissat, død 1933 i Gentofte. Han voksede op med hundeslæden, men blev sendt på kostskole i Danmark som 12-årig. Knud Rasmussen fik som helt ung job som skribent på Kristeligt Dagblad og skulle her skrive om en Islandsekspedition, hvilket førte til mødet med Mylius-Erichsen, der allerede var polarforsker og forfatter. De to slog sig sammen med Moltke og Brønlund og gennemførte den første strabadserende grønlandsekspedition i 1902-1904. Knud Rasmussen blev gift med Dagmar Andersen, der – nysgerrig på ham og hans liv – havde arbejdet for ham som frivillig sekretær. Hun blev ham en stor støtte i livet og i bogskrivningen. Knud Rasmussen oprettede i 1910 Thule-stationen, der fungerede som missionsstation og handelsplads, og som blev udgangspunkt for syv Thuleekspeditioner i årene 1912-1933. Knud Rasmussen satte sig et enormt videnskabeligt aftryk, idet han også ofte tog videnskabsfolk med på ekspeditionerne. Han blev udnævnt som æresdoktor ved Københavns Universitet og ved University of St Andrews i Skotland.

Glistrup og Trivselspartiet

Mogens Glistrup stiftede i 1972 det højre-populistiske Fremskridtspartiet, som var repræsenteret i Folketinget fra 1973-1999. Glistrup var jurist og kendt som stærk modstander af muslimsk indvandring og som skattenægter, og han blev fængslet på grund af skattesvig. I hans fravær kom Pia Kjærsgaard som hans stedfortræder i Folketinget, og Glistrup mistede sin indflydelse i partiet. Han meldte sig ikke ud, men stiftede sideløbende Trivselspartiet, der eksisterede fra 1990-1999 uden at opnå valgbarhed.

Jeg er meget viljestærk og sætter nogle ting i sving, som går til kanten – og nogle gange kan jeg blive helt bange for, hvad jeg har sat i gang.

Og for at den drøm kunne virkeliggøres, skulle der et kæmpe skud vilje til, og det vidste I, allerede da I var 13-14 år?

Ja, det vidste vi. Det ligger i sagens natur, for alle rejseberetninger fra mennesker, der har været på ekspedition, går på det ene lidelsesforhold efter det andet, og at de holder ud og klarer den. Så lidelsesdelen var en væsentlig del af det, og her tror jeg, at vi var blevet hærdet af den opdragelse, vi fik på godt og ondt af min far, som var 30 år ældre end vores mor. Han var født i 1915, og hans tilgang til børn var indbegrebet af en protestantisk, antikveret opdragelsesmetode. Vi blev kastet i ishuller, smidt ud fra tremetervipper og sendt på forhindringsbaner. Hans mål var at gøre os til mænd, ved at vi skulle kunne udstå lidelse, og man kan sige meget dårligt om det, men det gode er, at vi lærte udholdenhed og hårdt arbejde.

Kunne det være tippet til den anden side? Kunne I være blevet nedbrudt i stedet for at blive styrket?

Hvis vi ikke havde haft vores mor, var det nok ikke gået så godt. Jeg tror, at enhver opdragelsesform har sine fordele og sine skygger. Alle leder efter den perfekte metode, og hver generation har en forestilling om, hvordan den skal være, og bebrejder den forrige generation for forskellige ting. Skyggerne i vores opdragelse var, at vi ikke blev rost, og der blev ikke udtrykt den store kærlighed. I mit første ægteskab fortsatte jeg min fars måde at være på – altså jeg kastede ikke mine børn i ishuller, men jeg var der aldrig, og jeg deltog ikke i noget.

Efter skilsmissen gik jeg til psykolog, men kun et par gange, for hun sagde til mig: ”Du drømmer ikke om, hvor mange mænd der kommer her og ikke kan finde ud af, hvem de er, og hvad deres mandlige identitet er. Din far gav dig faktisk en mandlig identitet. Den generation kunne ikke tale om følelser, det må du bare deale med.” Jeg tænkte, det giver sgu meget god mening. Jeg er sikker på, at han elskede os, selv om opdragelsesformen var at arbejde hårdere og længere.

Har du på grund af det pres, du har sat dig selv i, været i nogle situationer, hvor du kunne have taget skade af det?

Ja, jeg kunne både være endt som sindssyg eller død for den sags skyld. Men sådan har det været både i ekspeditionerne og i mit arbejdsliv; jeg er meget viljestærk og sætter nogle ting i sving, som går til kanten – og nogle gange kan jeg blive helt bange for, hvad jeg har sat i gang.

Men så er det sat i gang, og så trækker du dig ikke tilbage?

Nej, for så er det *point of no return*, kan man sige. Sådan er det også på en ekspedition, når du først er ude i ødemarken, kan du ikke stå dér og skride, for der kommer ikke nogen og henter dig, så du må deale med det. Få det bedste ud af det. Det gør ekspeditionerne til et utroligt godt værktøj for ledelse, synes jeg. Det er virkelig en verden, hvor du cementerer, mens du kører. Der er kontant afregning: Fanger du ikke fisken, sulter du. Selvfølgelig tænker du over tingene, når

du planlægger en ekspedition: Hvor mange gryner skal du have med, hvor meget af ditten og datten, når du ved, at der kun er plads til to ugers mad i kanoen, men du skal klare dig i tre måneder. Man sidder og tæller kalorier og planlægger alt, hvad man kan, men uanset hvor meget du planlægger, ved du på forhånd, at der vil opstå situationer, som du aldrig troede skulle opstå. Det er nærliggende at tænke, at man kan blive spist af en bjørn, eller at man i det mindste skal kæmpe med en eller anden bjørn – det har jeg også prøvet – men jeg havde aldrig forestillet mig, at jeg skulle være ved at dø af forstoppelse.

Så du har de ting med, du har, og så må man løse problemerne, når de opstår – men det er meget væsentligt, at du har det lange perspektiv med, ligesom med museet. Jeg har ombygningen som det lange perspektiv, men så kan tingene

Det interessante ved at gå på jagt er at jage det samme sted igen og igen.

“Uanset hvor mange liv jeg har taget,
er der for mig hver gang en slags sorg involveret.

gå sådan og sådan, nogle gange står det stille, og så begynder det at bevæge sig igen, så kommer der kritik og sådan noget. Du skal undervejs konstant have det perspektiv, som svarer til endepunktet for din kano. Så har du de og de ressourcer, og de og de dagligdags forhindringer, men det er ikke muligt at gå på kompromis med det lange perspektiv og langtidspanlægningen.

I Sibirien havde du et tæt forhold til naturen og overlevede via jagt. Kan du forklare, hvorfor det stadig er jagten, du anvender som din måde at være i naturen på?

Det interessante ved at gå på jagt er at jage det samme sted igen og igen. Lige nu leder jeg efter en ødegård med tilhørende land i Sverige. For mig ligger den store glæde i, at du går i det samme område og ser, hvor sporene er, hvor dyrene holder til, du lærer af erfaringen, hvornår vinden og temperaturen er skyld i bevægelser, og at når tingene er på en anden måde, vil dyrene være andre steder. Hvis du bare går ud i et område og prøver at jage, altså dyrene er jo ikke idioter ... Der går rigtig lang tid, før heldet tilsmiler dig, og det rette øjeblik opstår. Det handler om, at man efter 50 gange – ja, nogle gange skal der gå 50 gange, hvor der ikke sker en skid – så er det pludselig, som om universet og alting falder sammen i en perfekt kombination af elementer. Vinden bevæger sig på en bestemt måde, du er i et bestemt *mood* – det handler også meget om, hvilken tilstand man er i – dyret kommer på det rigtige tidspunkt i den rigtige afstand, og så skyder du, og så falder dyret.

Man kan ikke sidde og tale i telefon, du skal bevæge dig langsomt og være sikker på, at vindretningen er rigtig, så dyret ikke kan høre noget, man må ikke engang løfte armene. I det øjeblik, alle elementer smelter sammen i et perfekt mønster, der eksisterer og hele tiden roterer, og du placerer dig i det på det helt rigtige tidspunkt, da går man fra en zen-agtig tilstand til en helt anden aktiveret opmærksomhed ... Ja, det er meget mærkeligt, men du ved faktisk i det øjeblik, du løfter geværet op, om du rammer eller ej. Inden du overhovedet sigter, ved du det.

Det er en underlig dobbelttilstand, hvor du bliver udfordret i dit zen med adrenalin, men du skal være i den. Og når du har taget dyrets liv, kommer en superambivalent følelse, men også en kæmpe glæde, hvor man er helt ovenpå og parterer dyret eller brækker det op, som man kalder det på jagt, tager indvoldene ud og de ting, du skal bruge, og så kommer du hjem med dyret, ikke et hvilket som helst dyr, men ét, du har skudt. Så der er også en enorm glæde i måltidet.

Men lige når man har skudt, og der ligger et liv, man har taget, opstår den her ambivalens. Der er jo en sorg i at tage et liv. Uanset hvor mange liv jeg har taget, er der for mig hver gang en slags sorg involveret. Ambivalensen ligger i, at du har en kæmpe glæde ved, at det er lykkedes, men samtidig en sorg, som nærmest er skamfuld. Der er noget skamfuldt ved at tage et liv uanset hvad.

Dyret giver sig til mennesket af **kærlighed**

Hvis vi ser på jæger-samlersamfundet fra gammel tid, vil du så sige, at du forbinder dig til, hvordan det var at være nødt til at jage for at overleve?

I Sibirien jager du for at overleve, og det har jeg gjort rigtig meget, i lang tid ad gangen og under meget vanskelige forhold. Men dér er logikken faktisk lidt a la det, jeg beskriver her, bare endnu mere ekstremt, nemlig at dyret skal give sig selv til jægeren ud af kærlighed til ham. Det er ret interessant, for meget dansk jagt og jagt i Europa handler om at være usynlig, så du klæder dig ud i camouflagetøj og løber rundt. I Sibirien handler det om, at jægeren skal være synlig, men på en bestemt måde. Du skal forføre elgen til at give sig selv, og det gør du ved nogle ritualer. Først skal du i svedehytte og tæves med birkekviste, så kroppen dufter af birk, som elgen godt kan lide. Så sover du med en lille figur, der er en afbildning af din skygge. *Aybi* kalder de den, en lille jagtfigur af træ, som er halvt mand, halvt elg. Det er en afbildning af din skygge, som rejser til den kvindelige dyreånd, som du har sex med i de natlige drømme før jagten. Om morgenen tager du jagtski på, som er brede og betrukket med skind fra en elg, så du kan imitere lyden af en elg, der bevæger sig i sne. Og hvis du er dygtig, kommer den ud og frem mod dig, og så kan du skyde den.

Grunden til, at elgens ånd bliver ved med at give sig selv, er, at ånder ligesom mennesker er narcissistiske væsener, der elsker at blive forført. Derfor bliver den ved med at

dukke op, selvom kuglen kommer på et tidspunkt. Sandheden kan altså fortælles gennem de her finurlige iscenesættelser, det er et spil. Men den italesættes ikke noget sted. Det er et spil, men et meget forudsigeligt spil, der foregår i jagtuniverset mellem mennesker, dyr og deres ånder.

Du har smukt jagttøj på, for i de shamanistiske verdener handler det om, at alle væsener har samme sjæl, som giver et menneskeligt blik på verden, og derfor vil elgen se sig selv som menneske, ligesom bjørnen og andre dyr vil. Men de vil også se andre væsener med andre kroppe som noget andet, end de er. De kan se en menneskelig jæger i almindeligt mennesketøj som en kannibal, der kommer og vil æde dem. Men idet du tager dyrekroppen på, kommer elgen til at se dig, som den ser andre elge, altså som et menneske. Nogle jægere beskriver endog, at de kommer til at se elgen som et menneske og faktisk kan blive forført, så de mister bevidstheden om deres eget liv og bliver forført ind i en lejr, hvor de begynder at leve med andre elg-mennesker og glemmer deres koner. De bliver forført af elgen, fordi de kommer til at se den som en kvinde, der forfører dem.

I den shamanistiske verden handler alt om, hvilken krop du tager på. Idet du tager en dyrekrop på, kommer du til at se verden ligesom det dyr, der ser sig selv som menneske, men du får også dens kapaciteter. Det er derfor shamandragterne på Nationalmuseet er et konglomerat af dyrekroppe. Fjer, så du kan flyve. Skind fra fisk, så du kan svømme.

Men det er også, for at du kan møde dyrene sådan, som de ser sig selv. Men i det øjeblik, hvor du har slået dyret ihjel, bliver forholdet mellem jæger og byttedyr vendt på hovedet, for det, som elgens ånd troede skulle være en orgasme, viser sig at være en kugle for panden. Derefter handler det om at aflede den, og det gør du ved at lave en miniaturemodel af morderen, altså et stykke træ, som du kommer blod på og hænger op, og som dyreånden angriber, mens du flår elgen.

Hvis det er en bjørn, siger man: ”Bedstefar, det var ikke mig, der skød, det var ham

dér.” Man skyder skylden på en anden. Og: ”Bedstefar, du må føle dig varm, nu skal jeg tage frakken af dig.” Så man kan sige, du bliver egentlig bytte for dyret i det øjeblik, at det er dødt. Hele jagtkosmologien går ud på forførelse, jagten betragtes som kærlighed og elskov. Og du må ikke nævne det, du må ikke stå og slibe din kniv, inden du skal på jagt, og du kalder geværet noget andet – ræk mig staven eller noget lignende, for det må ikke kommunikeres, at jagt er drab. Men alle ved det.

Et træ i Tisvilde er min dobbeltgænger

Kan den ambivalente følelse tippe for dig, så du får det sådan, at du ikke skal på jagt igen?

Ja, men jeg har taget med fra Sibirien, at hvis du har utrolig meget held i jagt, er det et udtryk for, at du skal stoppe. Ånderne giver dig en masse, så i din usynlige økonomi akkumulerer du mange dyresjæle, og de kan komme og tage din sjæl eller dine børns sjæle. Så hvis du har rigtig meget held, er der noget galt. Så skal man stoppe helt, og det gjorde jeg på et tidspunkt. Der er også typer af jagt, som jeg ikke gider at gå til, fordi du løber rundt med hunde og sidder med fjer i hatten og et gevær oppe i et jagttårn, mens andre driver dyrene frem som får, og så skyder man dem ligesom i et computerspil. Hvis det minder om en massakre og bare handler om at skyde udsatte fasaner, melder jeg fra. Det er en skamplet på vores kultur, og vi har altså et ansvar. Jeg læste forleden, at kun to procent af alle dyr i verden er vilde. Resten er tamdyr. Så de vilde dyr skal behandles ordentligt. Og de skal også jages med måde. Når jeg tænker på de her stakkels ænder, der flyver helt fra Sydeuropa, og der bliver skudt på dem hele vejen ...

Har du taget nogle af de ritualer, du har lært i Sibirien, med ind i den måde, du jager på?

Ja, jeg har træer rundt omkring, som jeg ofrer til – også i Tisvilde, hvor mit sommerhus ligger. Du kan gøre et træ til din dobbeltgænger. I Sibirien var jeg ude at gå med en rens-

dyrhyrde ved en flodbred, og så samler han en lille sten op og står sådan helt fascineret af den. Næste dag ser jeg, at han har lavet en læderpung til den og har den hængende i bæltet. Jeg spørger, hvad det betyder, og han svarer: “Jo, da jeg så denne her sten, begyndte mit hjerte at banke helt vildt. Og nu har jeg to hjerter, så hvis det ene stopper med at banke, kan det andet tage over.”

Det er lidt samme logik, når du går i en skov og får øje på et træ, hvor dit hjerte begynder at banke, og du tænker: “Hold kæft mand, det dér træ ...” Lidt ligesom når man møder en kvinde og bare tænker, at hun er det mest vidunderlige menneske, man har set, så kan du gå hen til træet og fortælle det, hvor vidunderligt det er. Du kan danse for det, og nogle gange kan du ligge og sove under det og drømme, at du har sex med det i form af en kvinde. Og du kan begynde at give det gaver. Ånder er interesseret i alt det, de ikke får normalt. Alkohol og cigaretter, tobak og farvede bånd, patroner nogle gange – de gider ikke have dyrekød, det er der masser af i skoven. Og hver gang du giver træet gaver, bukker du og fortæller, hvor meget du holder af det, og hvor smukt det er. Du skal beskrive, hvor stærkt og smukt træet er. Sådan gør du det til en slags dobbeltgænger og giver det mulighed for at stå op for dig under sygdom for eksempel. Sådan et træ har jeg. Ikke kun for at det kan være min stedfortræder, men også bare fordi jeg holder af det. Jeg er glad for det.

Ideen i den her animisme er, at du ikke leder efter noget inde i dig selv, for der er ikke noget selv. I stedet søger du mening ved at kigge ud i verden.

Har du flere træer?

Ja, et træ finder mig de steder, hvor jeg slår mig ned i længere tid ad gangen. Så jeg har et oppe i Tisvilde. Tidligere, da vi havde en ødegård i Sverige, havde jeg et træ dér, og i det satte jeg kraniet af en bjørn, som jeg havde skudt i Sibirien. Den angreb mig, og jeg skar hovedet af den, for jeg kendte ikke det rigtige ritual på det tidspunkt. Jeg bandt kæberne sammen med pilekviste og placerede det i træet, så det pegede mod vest, som er dødsriget. Så det var både træet og kraniet, som jeg gav gaver, og det hjalp mig blandt andet i min jagt.

Naturen har magiske kræfter. Både planter og dyr. Der kan være stor intentionalitet. På et tidspunkt cyklede jeg med en kollega ned gennem Frederiksberg Allé, og hun sagde, at fugle var så ulækre, at de var ligesom flyvende rotter. Lidt efter befinder vi os under et træ, og der er så en solsort, der bare angriber hende, sætter sig på hendes hoved og banker næbbet i hende, indtil hun flygter. På et andet tidspunkt gik jeg med min ekskone i Moesgaard Skov under hjortenes brunstperiode. Vi gik med barnevognen og fik øje på en sikahjort, og så siger hun: ”Ej, hvor er den bare grim, den dér hjort.” Jeg sagde: ”Det skulle du ikke have sagt.” Og ganske rigtigt, hjorten kommer gående hen til os og slår med sit gevir til hendes lår, så hun får et ordentligt blåt mærke. Og hvad er forklaringen på det? Normalt vil vi sige, at det er instinkter. Men der går jo tusindvis af mennesker under det træ på Frederiksberg Allé, så hvorfor vælger solsorten lige min kollega? Rigtig mange studier viser, at større dyr har

en intentionalitet og en empati, at hvaler benytter grammatik, og at vilde aber spreder kulturel viden og så videre. Skellet mellem dyr og mennesker, som man har taget som det absolutte, falder i den grad sammen.

Bruger du din viden om dyrs intentionalitet ved selv at tage varsler?

Ja, det gør jeg. Jeg havde en kæreste, jeg var meget glad for, og hun var gravid, da vi gik en tur oppe i Sverige. Så begynder det at tordne i skoven, og der træder en askegrå elg frem – jeg har aldrig set noget lignende, det lignede en spøgelseselg, der bare kom ud af det blå. Og så slår lynet ned, lige ved siden af os, og et træ vælter. Jeg vidste bare, at det var et dårligt varsel, og kort efter aborterede min kæreste, og det var en kæmpe tragedie, som gjorde, at vi endte med at gå fra hinanden.

Ideen i den her animisme er, at du ikke leder efter noget inde i dig selv, for der er ikke noget selv. Der er heller ikke et ord for sjæl, der er kun et ord for krop. Ordet for sjæl er krop eller skygge, som jo er en dobbeltgænger. I stedet søger du mening ved at kigge ud i verden, men så har du til gengæld den her åbenhed, som gør, at verden kan kommunikere med dig, og du etablerer sociale relationer med ting og dyr og alt muligt andet. Det har formet mig, og det er måden, jeg ser min egen verden på. Jeg søger ikke specielt meget ind i mig selv. Jeg har som nævnt gået til psykolog, men det er ikke noget, jeg bruger meget tid på.

Du kan ikke nøjes med at afkode, hvor dyrene er, hvordan vinden er, hvordan vandet klukker i dag. Du er nødt til også at akkumulere energien og skyde?

Ja, helt klart. Det er sådan en *pay off*. Det er ikke tilfældigt, at man verden over hos indfødte folk tænker på jagt som sex. Én ting er, at man ligesom skjuler selve drabet, som er tabuiseret. En anden ting er, at når du lykkes med dit skud, minder det lidt om en orgasme – om ’den lille død’, som man siger i Frankrig. Det er det, der giver den dér ambivalens. Mange jægere har en rovdyr-agtig tilgang til jagt. Sådan har jeg det slet ikke. Jeg er ikke en ulv, der løber efter byttet. For mig ligger det i alt det rundt om, og så kulminerer det i et skyderi, og nogle gange bliver jeg helt glad, når det ikke lykkes mig at ramme. Det sker faktisk også. For så undgår jeg trods alt den ambivalente følelse, jeg undgår sorgen. Men jagt er en helt fantastisk måde at være i verden på, det er det vitterlig.

Når du i skoven og under jagten forbinder dig med fortidens og dyrenes ånder og bliver en del af naturen, hvad gør det så for dig i relation til en hverdag, der indimellem må være meget åndløs?

Den er ekstremt åndløs. Det kan være sorgfuldt at være i et job, hvor store dele er administrativt og politisk, hvilket kan være med til at slå en kreativitet ihjel. Det er uundgåeligt i den forstand, at du ikke selv skal skabe noget – du skal sætte rammerne for, at andre kan skabe. Og så mister du forbindelsen til naturen. Altså du lever på et bonet gulv, og du ved ikke, hvad der foregår nede i din egen organisation, grundlæggende set. Så jeg tror, at jagten er en måde at forbinde mig med en virkelighed, der er meget konkret og fysik og taktil. At få jordforbindelse. Det er næsten den eneste måde, hvorpå jeg kan opretholde en slags kreativ tænkning.

Når dyr gør meget mærkelige ting, er det signaler om verdens undergang. Det er ikke nødvendigvis sådan, jeg ser det, men jeg bruger min intuition til at læse, hvad der sker.

Ville forske i menneskeofringer

Du er en person, der har haft muligheder for at udfolde meget i dit liv. Er der noget, du ikke har fået taget fat på?

Grundlæggende har jeg altid kunnet udleve det, jeg syntes, var spændende. Men lige før jeg fik det her job, modtog jeg en bevilling fra Carlsbergfondet til et års frikøb til at skrive en bog om menneskeofringer. De penge måtte jeg så aflevere tilbage, men på et eller andet tidspunkt skal jeg skrive den.

Hvad er fascinerende ved det?

Jamen hvorfor pokker ofrer man mennesker? Offerteori har altid været domineret af symboltænkning, hvor noget træder ind for noget andet – et dyr, en genstand. Så hvad gør mennesket unikt? Hvis en mønt eller en ged eller noget andet er lige så godt, hvorfor så mennesket? Et interessant aspekt ved ofringer er, at alle de store religioner har stoppet menneskeofringer. Stort set alle kulturer og religioner har haft dem, men man har valgt at proppe noget andet ind i stedet. I hinduisme laver du en riskage og 'hugger hovedet' af den. Der er også det aspekt, at offerlogikken er transporteret ind i vores vokabular i alle mulige andre sammenhænge. Den eksisterer i bedste velgående. "Jeg ofrede min karriere for familien." Så hvad er forholdet mellem *human sacrifice* og *value*? Det er også interessant, at offerritualer – menneskeofferitualer – er ret ukontrollerbare.

Den franske revolution benyttede sig af guillotinen og huggede hovedet af de adelige

i et forsøg på dels at undgå *mob justice*, dels for symbolsk at hugge hovedet af samfundets ledelse og overklasse. Marie-Antoinette bliver ført op til guillotinen, og alle står og råber: "Af med hovedet", og i det øjeblik hovedet så ryger af, og blodet sprøjter, løber hele folkemængden op og smører sig ind i blod og slår korsets tegn. Hvilket vil sige, at det, de satte sig for – nemlig at udleve en slags rationel oplysningslogik, hvor de undertrykkende skulle 'af med hovedet' – ender i et religiøst mekka, som går direkte imod dem, der har effektueret ofringen. Det er superinteressant! Teoretikere gennem tiderne har altid forsøgt at forklare ofringer som en slags ritualsituation, altså at den består af det og det element. Men i virkeligheden ligger offersituationen og leger i grænselandet mellem mord og selvmord og guddommeligt mord og alle mulige andre afarter. Det er aldrig rent. I stedet for at isolere det og forklare det som et rent fænomen, skal det nok forstås som et meget ambivalent og urent fænomen – hvis man virkelig vil forstå, hvad menneskeofringer er. Så det gad jeg godt skrive om, når der engang kommer en tid for det.

Er der andre fremtidsprojekter, du tænker ville være spændende?

Mine børn siger, at jeg skal skrive nogle børnebøger, for jeg har alle mulige vikingefortællinger, som min far faktisk startede, om Rane fra Ranekrue og Eske fra Eskebæk – det var faktisk to steder i Sverige – og Sten fra Stenhus, der tog på tog. Sådan noget

kunne jeg også godt på et tidspunkt kaste mig over. Men det underlige er, at det er første gang i mit liv, hvor jeg ikke har et mål ud over det, jeg sidder med lige nu, som er at få skabt et nyt nationalmuseum. Jeg ved ikke, hvad der skal ske på den anden side. Det har jeg aldrig prøvet før, jeg har altid haft en plan, der lå længere ude i fremtiden.

Hvordan føles det?

Lige nu er det utrygt, men i det øjeblik jeg ved, hvad det næste er, forsvinder utrygheden. Det kan være, det er sundt at lade tilfældighederne råde. Jeg gad også godt prøve at skabe en privat virksomhed og få den til at leve. Det må være en kæmpe tilfredsstillelse, og sjovt. Jeg har jo altid arbejdet for det offentlige, og da jeg på et tidspunkt var med Dansk Erhverv på tur, sagde nogle erhvervsledere til mig: "Du er jo slet ikke skabt til det offentlige" og "hvad fanden laver du der?" Det tror jeg på nogle måder er rigtigt. Men det var også grænseoverskridende, da jeg forlod mit professorat og blev direktør, for i min verden – i den akademikerverden, jeg havde været i hele livet – er der ingen vej tilbage, når du først har forladt den.

Der er så hård konkurrence. Jeg har ikke publiceret akademiske artikler i snart fem år nu, og så er du *history*. Det er ret vildt, men sådan er det. Jeg har stadig en tilbagetrædelsessstilling som professor på Nationalmuseet, hvilket jeg har lidt svært ved at se mig selv i, og jeg ville aldrig kunne gå ud og få de samme store bevillinger, som jeg fik lige før min ansættelse på Nationalmuseet. I det øjeblik du forlader den verden, har du forladt den *for good*.

Marie-Antoinette

Marie-Antoinette-Josèphe-Jeanne d'Autriche-Lorraine, 1755-1793, var en østrigsk ærkehertuginde, ægtefælle til kong Ludvig 16. af Frankrig og den sidste dronning af Frankrig. Under den franske revolution blev Ludvig 16. afsat, og monarkiet afskaffet i 1792. Otte måneder efter sin mands henrettelse blev Marie-Antoinette halshugget. Den franske revolution, der stod på i 1789-1799 inspirerede og skabte bevægelser i hele Europa – ja, i hele verden – med dens krav om selvbestemmelse og frihed fra enevælden under slagordene "frihed, lighed og broderskab".

Vi mangler **dedikation** og udholdenhed

Hvor vigtigt er det for det enkelte menneske at have en ledestjerne?

Jeg har altid haft den, og det ville være meget svært for mig ikke at have en ledestjerne. I en ekspedition har du jo også et endepunkt, som står klart for dig. Der kommer tusind forskellige ting ind over, som forstyrrer, men du holder stadig fast. Det er på samme måde med museet. Jeg kan ikke forestille mig ikke at have noget at pejle mod. Jeg ville komme i en stor eksistentiel krise, hvis ikke jeg havde det. Det er noget af det, der bekymrer mig: Hvad skal der ske efter Nationalmuseet? For jeg har brug for den ledestjerne. Det handler ikke om at blive rig. Det handler om et højere formål.

Så dine ekspeditioner er hver gang både en rejse og en tro på at nå til noget. En erkendelse, en viden, en opdagelse.

Ja. Simpelthen.

Du har virkelig dedikeret dig. Er det noget, der ligesom humoren er på vej væk? Vi er måske passionerede og engagerede, men er vi dedikerede?

Der er to ting, der er på vej væk. Meget af mit liv er jo også gået på at blive professor, og det handler om mig selv. Men i den meget individualistiske verden, vi lever i, er det højere formål væk. Eller måske er det på vej

tilbage. Jeg ser i de unge generationer, at nogle fuldstændig afskriver sig økonomisk afhængighed. Men noget andet, der er en væsentlig mangel på, og som er uundværligt på en ekspedition, det er udholdenhed. Du når ingen vegne i dit liv, medmindre du udviser en enorm udholdenhed, og her har mange en forestilling om, at man kan komme fra gaden ind på scenen i X-factor og synge sig til berømmelse. En helt tåbelig måde – talent fylder jo så lidt. Hvis du ikke lærer at arbejde hårdt og lide med henblik på at tilfredsstille dit behov på et senere tidspunkt, kan du ingenting.

Udholdenhed har man kun, når man har et højere mål, for så kan man sige: ”Føj, det er godt nok ulideligt nu, men målet skal nås.” Dansk velstand bygger egentlig på det samme. Det er sådan en protestantisk ting, at du skal arbejde hårdt. Min far havde ikke særlig store pædagogiske evner. Han læste med os alle tre år i gymnasiet, så vi faktisk fik en okay studentereksamen, og så sagde han, at han var vildt glad for, at vi havde lært at kompensere lav intelligens med hårdt arbejde. Det havde han fuldstændig ret i, for det var hårdt arbejde for et par utilpassede drenge som os, men du kan lære alt her i livet, hvis du virkelig vil.

Nej, det er et livsprojekt. Det ligger jo også i jagten, at mennesket er udholdende. Det var vist først i 1990’erne, at man fandt ud, at mennesket er langdistanceløber. Vi er

Jeg tror ikke på, at mennesket kan alt, det ville være hybris.

bedre end dyrene til at afgive varme, for de har jo hår eller pels og kan kun afgive varme gennem munden, så den sydafrikanske kudu vil jerne af sted de første to dage, hvor du er langt bagefter, men hvis du bliver ved med at løbe, ligger den på et tidspunkt foran dig, så du bare kan gå hen og stikke et spyd i den.

Udholdenhed findes både fysisk, som hos naturfolket, og mentalt. Du skal have udholdenhed, hvis du vil have resultater. Og de seneste 20-30 år har vi mennesker bildt os ind, at vi ikke behøver udholdenhed – vi kan google os frem og få en hurtig eksamen.

Svend Brinkmann (psykolog og forfatter, red.), som jeg holder foredrag med en gang imellem, refererer til nogle gymnasielever, som – da de fik studenterhuen – havde en T-shirt på, hvorpå der stod: ”Vi kan alt.” Vi kan ikke alt, men det er ikke problemet. Problemet er, at de unge bliver foregøglet, at de kan træde ind hvor som helst uden hårdt arbejde.

Jeg tror, mennesket kan rigtig meget. Men kun hvis vi sætter os det for og arbejder for det. Hvis jeg underviste unge, ville jeg tage udgangspunkt i de begreber, jeg tidligere har beskrevet: rygrad og rummelighed. Rygrad ligger i, at du fordyber dig i noget. Du behøver ikke være boglig, men gennem fordybelsen kommer du til erkendelsen af, at du står på noget, du står på andres viden og erfaring. Rummelighed gør, at du er åben for at undersøge nye fænomener i mødet med den nye viden. Gennem livet støder man på ud-

fordringer, der destabiliserer. Så dét at blive slået ud af kurs er ikke bare forudsætningen for at vokse som menneske, men også for at overleve som menneske. De unge er så skrøbelige, at når de møder modstand, bliver de slået helt ud. Men du kommer ikke gennem livet uden at støde ind i tragedier. Det er uundgåeligt. Du skal klædes på til at kunne klare det, ikke som et onde, men som en integreret del af det at leve.

Jeg tror ikke på, at mennesket kan alt. Det ville være hybris – en væsentlig del af livet er at nå frem til den erkendelse. Jeg ville gerne, at mennesket kunne overkomme mere, end det kan, men det kræver, at man udviser en vis ydmyghed over for verden, og det har mange svært ved. Hvis vi bare fremmer vores egne formål, destruerer vi den verden, der er en del af menneskets eksistens. Vi har troet, at verden lå uden for mennesket og tjente os, men det har vi måttet indse ikke er sandt – vi er en del af verden. Væren-i-verden, som Heidegger ville sige. Vi er kastet ind i en verden, som vi er afhængige af, og som går forud for os. Og når vi udelukkende gør den til en ressource, ødelægger vi os selv. Det er problemet med kommunismen og liberalismen, at vi har troet, at vi kunne tvinge naturen til at tjene os. Efter at Gud ifølge de her ismer var død, kastede vi os ud i forestillingen om, at vi kunne tage Guds plads. Men det viste sig ikke at holde. Vi gjorde ovenikøbet os selv til en ressource, vi kunne udnytte, ved at gøre os selv til maskiner, der hele tiden skulle arbejde og levere vækst. I stedet for at nyde og sanse livet.

Nu har du lige rundet 50 år. Hvilke erfaringer vil du gerne give videre, hvis du tænker på dine nederlag, sejre, ambitioner og drivkraft?

Jeg tror desværre, at mine indsigter er ret banale, men derfor kan de jo godt være rigtige. For det første vil jeg sige, når jeg kigger tilbage på mit liv, at jeg fortryder intet. Ikke umiddelbart. Det behøver man nok heller ikke, men man skal lære af de valg, man træffer. Nogle af mine valg, eksempelvis at jeg før i tiden tog på ekspedition hele tiden, havde som konsekvens, at jeg aldrig deltog i mit familieliv. Det var skrigende naivt, at jeg ikke kunne se, at det ville falde fra hinanden, og at min daværende kone ville forlade mig. Hun hev mig endda til parterapeut, hvor jeg sad og sov, fordi jeg arbejdede hele tiden og ikke orkede at høre på ham. Den livsstil kastede mig ud i en virkelig vild krise, jeg vidste jo ikke hvad Nem-Id var, da hun forlod mig. Hun havde taget sig af alt. Jeg vidste ikke, hvordan jeg skulle give mine børn mad. Jeg var nærmest på selvmordets rand. Og det gjorde, at jeg trods alt lærte noget.

Det er problemet med kommunismen og liberalismen, at vi har troet, at vi kunne tvinge naturen til at tjene os. Efter at Gud ifølge de her ismer var død, kastede vi os ud i forestillingen om, at vi kunne tage Guds plads.

Det moralske kompas er ude af kurs

Jeg havde stor succes de første år som direktør for Nationalmuseet, men nu har jeg hele pressen på nakken af mig, og jeg ved ikke, hvordan det ender. Det har jeg det svært med, for det angriber jo ens forfængelighed. Jeg prøver at komme til den erkendelse, at det er en del af pakken, du kan ikke have opture uden at have nedture, og det vigtige er målet, altså at lande det nye museum. Og så må jeg lide på den rejse.

Men du kan godt lide at formidle?

Jeg kan vildt godt lide at formidle. Jeg kan også godt lide at være i medierne, og jeg synes, det er en vigtig del af opgaven at formidle historie og viden på en humoristisk måde og på en måde, hvor du rammer den brede befolkning. Det er faktisk en forudsætning for, at du kan få folkelig opbakning til noget, som er så dyrt som et nyt nationalmuseum.

Er kritikken noget, som alligevel er med til at forme dig og måske gøre dig til en bedre leder?

Det gør det jo, men man skal over på den anden side. For effekten i starten er, at du bliver bange for at sætte ting i gang, fordi du møder kritik, men pointen er, at du skal overkomme den frygt og så gøre det alligevel. Det svarer til at gå ned i kælderen, hvis du er bange for spøgelser.

Du har haft mange udfordringer og været i mange farlige situationer, men den største udfordring af dem alle er måske bagsiden ved at være offentlig?

Det er meget værre. Frygten for den sociale død er meget værre end at dø og blive ædt af en bjørn. Den havde jeg ikke forholdt mig til, før det skete, og der var heller ikke nogen af mine rådgivere, der havde forberedt mig. Det ville jeg have sat pris på. Når det kommer som en overraskelse, går det direkte ind i nervesystemet. Man bliver lammet. Og så skal man til at genfinde sig selv, sit mod og sine visioner.

Hvorfor tror du, at vi oplever en tid, hvor det nærmest er en verdenssport på lige fod med fodbold at nedgøre, at udstille, at mobbe?

Det er et godt spørgsmål. Der er vel alle de tekniske forklaringer med printavisernes nedgang, click-afhængighed og alt det. Men det er også, som om det indre kompas er ude af sync. Man siger jo, at en fri presse er en forudsætning for et liberalt demokrati, men det er sgu da en høj pris, det liberale demokrati betaler. For de sidder bare og kopierer hinandens fejlinformationer. Som vi talte om tidligere, har internettet friset mennesket og skabt en masse selvledelse, men det har samtidig bragt det moralske kompas ud af kurs, alle kan give deres mening til kende. I virkeligheden er det sladderen, et socialt fænomen, der har fået frit spil og fået sin helt egen kanal at sprede sig helt ustyrligt på.

Jeg kommer til at tænke på, at jægerfolket jukagirerne har en idé om, at alting skal deles, og det gælder også viden, så på den måde

minder det om internettet. Men de betragter al viden, der deles, som potentielt sand, mens kun det, du selv erfarer, betragtes som sand viden. Det er ikke, fordi folk ikke er interesseret i at lytte til, hvad der bliver sagt, men kun det, du selv har erfaret, er sand viden, og kun det skal du bygge på for at blive autonom, som de siger.

Jeg var ude at jage med en gammel dygtig jæger, Spiridon var hans navn, og vi kom forbi et elgspor i sneen, og så spørger han mig, om vi skal forfølge den her elg. Jeg kan se, at den er virkelig stærk, benene går som stolpehuller ned i sneen, mens den, hvis den var træt, ville lave halvcirkler, så jeg siger: ”Nej, det kan ikke betale sig, vi kan ikke løbe den her op.” Så siger han: ”Forkert”, og jeg går hen og kigger på sporene igen og gentager: ”Det kan vi altså ikke.” Igen siger han: ”Forkert”, og jeg går endnu en gang hen og kigger og siger så til ham: ”Du er jo ældre og klogere end mig, så måske ser du noget, jeg ikke ser.” Og så ler han og siger: ”Jeg drillede bare. Husk, kun du ved, hvad der er det rigtige.” Og det vidner om, at du ikke kan læne dig op ad autoriteter, du kan ikke læne dig op ad nogen.

Du skal tro på den erfaring, du selv gør dig, og det er et meget godt billede på, hvordan man skal orientere sig i en verden med fuldstændigt sindssyge fortællinger – man har jo ingen garanti for sandfærdighed noget sted fra. Man skal interessere sig for dem, men det er din egen ballast af erfaringer gennem livet parret med din kritiske sans, der skal være afgørende for din orientering i et liv, der er omgivet af så meget information. Der er jo selvfølgelig en grænse for,

hvor langt man kan trække sin personlige sandhed. Man skal ikke gøre sig til dommer over, hvad der er den rigtige sandhed. Du har ikke længere monopol på sandheden, selv om du har en autoritet. Det betragter jeg som noget grundlæggende positivt. Men der er vanvidsteorier derude, som er farlige, og det er internettets pris for ekspertvældets fald. Det er positivt, at du ikke har monopol på sandheden, bare fordi du er en autoritet, men det skaber også rum for ret sindssyge tanker, der har bund i pseudovidenskabelige betragtninger.

Videnskaben har det særkende indbygget, at den konstant udfordres af videnskaben selv. Problemet med pseudo-videnskab, der deles på nettet, er, at den ikke udfordres. Hermed ligger ansvaret for at navigere hos dig selv, og det kan ikke ligge andre steder i en verden, som netop ikke har et center. Det er en hård prøve, og det gør, at dannelse bliver helt centralt.

“Videnskaben har det særkende indbygget, at den konstant udfordres af andre videnskaber. Problemet med pseudovidenskab, der deles på nettet, er, at den ikke udfordres.

Humor skaber glæde. Den skaber glæde og nysgerrighed, og den gør mennesker, der er usikre, selvsikre på, at de også kan få lov. Det hele er også for dem!

Elsker at møde **mange** slags mennesker

Har du altid været god til at bevæge dig ud af komfortzonen?

Det er en af de få kvaliteter, jeg altid har haft. Jeg elsker at høre en skovarbejder fortælle om, hvordan han fælder træet, og hvad det er for nogle træer, vi er omgivet af. Viden behøver ikke komme fra en intellektuel, den kan komme alle mulige steder fra. Det gjorde mig så træt af det akademiske, at det var sådan et ekkokammer. Der er ingen, der siger noget nyt, selvforståelsen i universitetsverdenen er, at de er nybruddet, de er det ypperste, det er dér, de store tanker bliver udtænkt. Jeg sad i årevis og ventede på, at de skulle komme. Hvor det i virkeligheden foregik alle mulige andre steder ude i samfundet.

En stor gave ved museumsdirektørjobbet er, at jeg møder så ufatteligt mange forskellige mennesker fra den ene kategori til den anden, alt fra ambassadører og kongehus til håndværkere og folk, der har skøre og sjove ideer, de kommer til mig med. Jeg er så taknemlig for, at jeg har tid til de møder. I det øjeblik hvor det blev rent bogholderi, ville det være for kedeligt.

Hvad vil du gerne huskes for?

Den nye bygning er enormt vigtig for museet og Danmark, men for mig personligt er den ikke. Jeg vil gerne huskes som en legende og åben person, der har kæmpet for at møde folk i øjenhøjde, selvom det er et utrolig irriterende udtryk. Jeg vil gerne huskes for at have en

åben, usnobbet, vidensformidlende, nysgerrig tilgang til verden. Og med humor. Ikke selvhøjtidelig. Det er vigtigt for mennesker og for vores samfund.

Humor skaber glæde. Den skaber glæde og nysgerrighed, og den gør mennesker, der er usikre, selvsikre på, at de også kan få lov. Det hele er også for dem! Et museum er sat i verden for at være bindeled mellem viden og samfund – om noget skal sådan et sted være præget af imødekommenhed. Én ting er, at man kan lukke sig inde i et elfenbenstårn på universitetet, fred være med det. Men på museerne skal folk føle, at de ikke bliver set ned på, og at de ikke bliver konfronteret med en følelse af at være dummere. Det sker i dag med de gamle udstillinger, der bare står uformidlede. Folk kommer ind og forstår ikke, hvad de ser. Og går ud derfra og føler sig dummere, end da de kom. Det må ikke ske – og det er faktisk at koge min mission ned til sin essens.

Vi lavede de her tv-udsendelser, *Ranes Museum*, og i kølvandet på dem kom gæster på museet, der aldrig havde været der før. Der var blandt andre en mand, som gik rundt i sit håndværkertøj, og jeg spurgte ham: ”Nå, hvordan var det så?” Og så sagde han: ”Ja, jeg forstod ikke en skid. Men det gør ikke noget, for det gjorde direktøren jo heller ikke” (med reference til en udtalelse, Rane var kommet med på tv, red). Og det tog jeg som det fedeste, den allerbedste tilkendegivelse, man kunne få.

I vores del af verden bliver man betragtet som en idiot, når man tror på et liv efter døden, men ingen ved jo reelt noget.

Rejsen til efterlivet

Du har været tæt på døden. Beskæftiget dig med ofringer. Der er også noget, der hedder en afslutning. Er det nærværende for dig, eller er det en abstraktion stadigvæk?

Ah, det er rimeligt nærværende, og jeg forholder mig ret åbent til, at der kan være et efterliv. Jeg tror, at sandsynligheden er meget høj. Der er jo ikke nogen, der ved noget med sikkerhed, men jeg har en ret omfattende forestilling om efterlivet og ved også, hvordan jeg skal begraves og har fortalt min kone, at det skal ske efter sibirisk mønster. Du ved, at du skal på den rejse, så når du er død, bliver du lagt på et bål og brændt, og så handler det om at rejse ind i efterlivet, som er en kopi af det her liv grundlæggende set. Hun siger, at jeg skal skrive det ned ...

Så du er ikke bange for smerten eller det ukendte ved at dø?

Nu har jeg heldigvis aldrig prøvet at være dødeligt syg af eksempelvis kræft, det kan godt være, det ville give et andet blik – men nej, for jeg er forholdsvis sikker på, at der er et efterliv. I vores del af verden bliver man betragtet som en idiot, når man tror på et liv efter døden, men ingen ved jo reelt noget. Tjuktjernes liv er én lang forberedelse mod døden. De starter med at sy en dødsdragt i det øjeblik, barnet er født. Først spørger de, hvem der er kommet tilbage, og giver barnet navn efter den person, der er genfødt, og så begynder de at sy på dødsdragten, hvilket tager tusindvis af timer, og den færdiggøres først et par dage efter, at personen er død. Hele livet

Tjukotka

Området Tjukotka er en autonom region i det nordøstlige Rusland med et areal på knap 740.000 kvadratkilometer og kun cirka 50.000 indbyggere (Danmark har til sammenligning et areal på knap 43.000 kvadratkilometer). Området består mestendels af tundra og nogle få småbyer. Der er næsten ingen veje, så fly er det vigtigste transportmiddel. Tværs over Beringstrædet, på samme breddegrader, ligger Alaska. Tjukotka bebos mestendels af tjuktjere, som er rensdyrhyrder, men også jæger-folket jukagirerne holder til i området.

forbereder man altså sin død, og ens liv er en repetition af et tidligere liv. Forestillingen er, at du på den anden side lever fuldstændig identisk med livet på jorden, bare omvendt – venstre og højre, op og ned er vendt på hovedet.

Er det også din forestilling om livet efter døden? At det hele er 1:1, blot omvendt?

Det er det, og det er en meget udbredt forestilling og højst sandsynligt også den ældste. Hvis du møder en død, vil vedkommende se uhyggelig ud, fordi ribbenene vil sidde udvendigt, og huden være vendt på vrangen, men fra deres eget perspektiv er de mennesker og de levende, og vi er de døde. Filmen *The Others* med Nicole Kidman (fra 2001, red.) er en tro kopi af den her tro, for den

handler om, at hun går rundt i et stort hus med sine børn og tror, at der er spøgelser, men så finder man ud af, at det, hun tror er spøgelser, er de levende, mens hun selv er død, og de levende betragter hende som et spøgelse. Alt er altså afhængigt af, fra hvis perspektiv du ser. Og når du dør i den næste verden, genfødes du her som et nyt barn. Det er derfor, de sibiriske folk altid spørger, hvem der er kommet tilbage. Og så forsøger man at give den nyfødte den tilbagevendende af-dødes navn. Der er ikke en moralsk dimension, således at man genfødes som et lavere væsen, hvis man har gjort noget dårligt i sit tidligere liv. Man cirkulerer bare mellem to verdener. Og det er jo meget befriende, fordi du skal ikke gå rundt og have dårlig samvittighed over den måde, du lever på, ligesom i hinduisme og buddhisme. Du er, hvad du er.

Mange folkeslag har samme forestilling om det omvendte efterliv, som tjuktjerne og også jeg tror på. Man skal ikke lære noget i det hinsides, inden man kommer herved igen. Man lever et helt liv på den anden side, men der er ikke noget moralsk i deres forestillinger om, hvad sjælen skal igennem. Man skal ikke gøres til et bedre menneske eller stå til ansvar for det, man har gjort. Og når man har været igennem det, genfødes man i det her rige og gennemlever nogenlunde det samme liv som sidst, man var her. Det er ikke ensbetydende med, at du får det samme liv igen, du kan godt blive identificeret med en anden afdød, end sidst du var her, for du er sammensat af flere sjæle og kan derfor ryge ned som flere forskellige personer og har altså i hvert menneskeliv en unik sjæle-konstellation.

Jeg forventer, at det bliver en svær rejse. En lang rejse fuld af udfordringer. Derfor skal jeg klædes på som til en ekspedition, for jeg skal gennem forskellige lande, snestorme, alle former for prøvelser. Der vil være ånder, der forsøger at overtage min krop og føre mig ind i en anden inkarnationscyklus.

Jeg ved ikke andet, end at jeg rejser i det øjeblik, jeg bliver brændt. Det vigtige er, at jeg får alt mit vildmarksgear med; rensdyrskind, støvler og slæde. Jeg tror ikke, jeg vil

brændes med en riffel, men så vil jeg have min jagtbue med mig. De fattige tjuktjere rejser uden rensdyr, mens de rige får dræbt flere af deres rensdyr, hvis gevir bliver stillet op. Men du kan også godt rejse bare med en stav. Nu har jeg jo ikke nogen rensdyr, så min rejse bliver nok enklere, men jeg har nogle ski, jeg kan få med mig. Det værste, jeg kan forestille mig, er at blive lagt i en kiste med et hvidt linned – hvad er det for en måde at rejse på? Jeg skal have det hele med.

Men altså, jeg har prøvet at være døden nær i hvert fald to gange, og det var ret forskellige oplevelser. Den ene gang var jeg ved at sulte ihjel, og så har man jo tid til at tænke over tingene. Den anden gang blev jeg forfulgt af nogle turkana-krigere i Uganda, som ville slå os ihjel, og jeg løb for livet. Her sætter biologien ind, altså frygten, og du skal bare have benene på nakken, for du ved, at hvis du ikke kommer væk, dør du. Men når man har tid til at tænke over det, er det ikke frygten for at dø, der fylder. Den har jeg i og for sig ikke. Det er sorgen over dem, du efterlader. Børn, kæreste, alle de kære i ens liv.

Tanken **bag** *Omtanke*

I *Omtanke*-serien endevender vi evigtgyldige, meningsgivende emner på et plan, hvor alle kan være med, for hvis vi skal udvikle os som mennesker og som samfund, skal vi have et fælles sprog. Vi må filosofere og være modige nok til at beskæftige os med de store spørgsmål, for at vi kan få de store forandringer i verden.

Dette er tredje udgivelse af *Omtanke*. De to første udgivelser havde hhv. skuespiller Thure Lindhardt og designer Jim Lyngvild som omdrejningspunkt. Omtanke publiceres ikke på fastsatte tidspunkter, men når det presser sig på at formidle en persons budskaber. Ligeledes vil formen på hver enkelt udgave tage farve af den pågældende interviewperson og vedkommendes kompetencer og udtryksform.

Omtanke – Rane Willerslev

Tag naturen som kæreste

© 2022 Muusmann Forlag, København

Omslag og design: Muusmann Forlag

Redaktion: Mette Ellegaard

Fotograf: Lars Erik Andreassen, *www.lars-e.dk*

Trykt hos TrykNet

1. udgave, 1. oplag, 2022

ISBN: 978-87-93951-98-3

ISSN: 2597-2065

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner, der har indgået aftale med Copydan, og kun inden for de i aftalen nævnte rammer. Det er tilladt at citere med kildeangivelse i anmeldelser.

Muusmann Forlag

Bredgade 4

1260 København K

Tlf. 33 16 16 72

www.muusmann-forlag.dk

Omtanke

En serie livsfilosofiske samtaler mellem Christian Have og kendte danske kulturpersonligheder.

Der er sjældent vindstille omkring Rane Willerslev. Heller ikke da han som nyudnævnt direktør for Nationalmuseet gik i gang med at transformere nationens historieformidling med ked-somhedsknapper og provokerende udstillinger. Men Rane Willerslev er ikke en mand, der vender om på halvvejen, og næste mål er en gennemgribende ombygning af museet i Københavns hjerte, for at sikre det til fremtiden.

På ekspeditioner i Sibirien har han befundet sig helt ude på kanten af livet, men det er også her, han har mødt de jæger-samlerkulturer, som med deres tætte forbindelse til en besjælet natur har sat sig størst spor i ham. Hos dem og i naturen ligger nøglen til det, vi har mistet i civilisationens navn – frihed, identitet og hele klodens trivsel.

Rane Willerslevs egen længsel efter frihed har stået i modsætning til et stærkt ønske om at have en familie. I dag er vildmarksliv derfor erstattet af jagt, som bidrager med stor symbolik. I troen på et efterliv ønsker han at blive begravet efter sibirske traditioner, og også her spiller jagten ind. Der bliver hverken kiste eller hvide klæder, til gengæld skal bue og pil og alt hans andet vildmarksudstyr med på rejsen.

